

ÇALIŞMANIN MUHAFAZASINDAN YAŞAM GÜVENLİĞİNE EVRİLEN YENİ SOSYAL POLİTİKA ANLAYIŞI

Özlem KÜÇÜK**

Öz

Sanayi Devrimi öncesi, tarım dışı en önemli üretim şekli olan zanaatkarlık, göz nuru dökülerek büyük ölçüde el emeği ile sıkı bir öğrenme sürecinin ardından kazanılan beceri ve vasıflardı. Ancak, sanayi devrimi sürecinin ortaya çıkardığı en önemli değişim emek ve çalışma ilişkileri üzerinde oldu. Makineli üretim sonrası zanaat üretimi giderek erimiş, günümüzde ise yok denecek kadar azalmıştır. Sanayi Devrimi ile gelişen makineli üretim, insanlığın doğadan fabrika ortamına hapsediği, yeni bir çalışma düzenini getirdi. Fabrika, atölyelerin yerini alırken, işi parçalara bölerek çalışanları üretim sürecine hâkimiyetinin sınırlandırıldığı, büyük üretim mekânları olarak karşımıza çıktı. Anti kolonyalizm, insan haklarının gelişimi, ulus devletlerin yükselme çağı, komünizm-kapitalizm rekabeti, sanayi devrimi ile fabrika ortamında, olumsuz koşullarda uzun saatler çalışan işçi sınıfının örgütlü mücadelesi; işçi ve işveren arasındaki sorunlarının çözümünde sosyal politikalarının ve sosyal devletin oluşumuna giden yolda önemli tarihsel olaylardı. 19.yüzyılda, İngiltere ve Almanya'nın öncülüğünde sosyal güvenlik sistemlerini geliştirirken, özünde, çalışma gücünü kaybettiğinde işçinin korunması esas alındı. Ancak, 1980 sonrası sermaye lehine yeniden düzenlenen politikalar, sosyal devletin müdahaleci, düzenleyici ve geliri yeniden dağıtıcı rolünde büyük değişimi getirdi. Mamafih, ithal ikameci politikadan dışa açık ekonomi politikasına yeni liberal dönem, bilgisayarlaşma ve artan rekabet beraberinde çalışma gücünün muhafazasına ilişkin devletin rolünü zayıflattı ve beşeri sermaye adını alan emek, piyasaya açıldı.

Anahtar Kelimeler: Çalışma, İstihdam, Sosyal Politika, Beşeri Sermaye, İşsizlik.

THE NEW SOCIAL POLITICS NOTION, THE CHANGING FROM WORKING POWER ACCUMULATION TO THE SAFETY TO LIVE

Abstract

Before the Industrial Revolution, the craftsmanship which was the most important non-agricultural production form, was the skills and qualifications gained after a strict learning process by doing handicraft. However, the most important change brought about by the industrial revolution process was on the concepts for labor and labor relations. After the machine production, the production of "the craftsmanship" gradually diminished and nowadays it is almost at a non-existing level. With the Industrial Revolution, machine production brought a new working order in which humanity was imprisoned from nature to the factory environment.

** Öğr.Gör.Dr., Kocaeli Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Adalet Meslek Yüksekokulu, ozlem.kucuk@kocaeli.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7717-2439>.

While the factory superseded the workshops, it appeared as large production spaces where employees were not dominated by the whole production process by dividing the work into pieces. Anti-colonialism, the development of human rights, the rise of nation-states, the competition of communism-capitalism, the industrial revolution, and the organized struggle of the employees in the factory environment were important historical events in the development of social policies. In the 19th century, social security systems developed under the leadership of England and Germany focused, in essence, on the protection of the workers when they lost his working power. However, the rapid transition from import - substitution industrialization policies to export promotion policies in the 1980s led to the transformation of computerization, competition and labor into human capital.

Keywords: Working, Employment, Social Policy, Human Capital, Unemployment

Giriş

Sanayi Devrimi, bir bakıma makinelerin hiç durmadan üretim yaptığı fabrikalar demektir. Buharlı makinelerin mekanik dokumada kullanılması, belli bir süre direnebilen el dokuma ustalarının işlerini kaybetmelerine neden oldu. Emeğin kullanımını azaltarak, emeği önemsizleştiren buharlı makineler, rüzgâr, su, hayvan ve insanın gücünü üretimde azaltmayı ve giderek değersizleştirmeyi başlatan süreç oldu (Başer, 2011: 1-349). Böylelikle, Sanayi toplumunun başlangıcındaki özgürlük ve özerklik mücadelesi beraberindeki güç çatışması, artıktan daha fazla pay koparabilme savaşına kademeli ve acımasız bir şekilde dönüştü. Fabrikanın insanı aciz bırakan disiplini daha da acımasızlaşırken, gayri insani şartlar eşitsizliği daha belirgin hale getiriyor ve çalışanların “çalışmanın” yükselen değerine olan inançlarını katlıyordu (Bauman, 1999: 36).

1880’lerde, Avrupa’da çeşitli sosyal sigorta sistemlerinin yasalaşmasıyla başlayan değişim, 1. ve 2. Dünya Savaşı arasında gerek sosyal güvenlik uygulamalarının yayılması gerekse uluslararası kuruluşların (örneğin ILO, Milletler Cemiyeti) kurulması ile güç kazanmış, ancak bu uygulamaların bir sosyal güvenlik sistemine dönüşerek sistematize edilmesi 2. Dünya Savaşı’ndan sonra gerçekleşmiştir. 1870-1920 arasındaki dönemi Heclö’nün ifade ettiği üzere, refah devletinin bir “cenin” olarak ortaya çıktığı bir dönem veya deneyim dönemi olarak değerlendirmek mümkündür. Bu ilk dönemde önemli toplumsal rahatsızlıklar ve bir toplumsal hareketlilik söz konusudur, bir taraftan toplumda geleneksel ilişkiler çözülürken, öte yandan herkes için eşitlik, özgürlük ve sosyal güvenlik isteyen sesler yükselmiş, nitekim ağır bir örgütlü mücadelenin sonrasında sosyal haklar kazanılmaya başlanmıştır. Ekonomide serbest kısıtsız ticaretin hâkim olduğu liberal politikaların yerini işgücü piyasalarına devletin müdahale ettiği bir dönem (Keynesyen ekonomi) alırken, devletin piyasaya müdahalesinin niteliğinin ne olacağını yâda müdahaleci rolünün nereye kadar uzanacağını belirleyen yine toplumdaki güç ilişkileri olmuştur (Koray, 2005: 32-33).

1980 sonrası, neoliberal politikaların egemenliğini her geçen gün artırması ve uluslararası aktörleri (Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü, IMF vb.) aracılığıyla çevre ülkelere de yeni neoliberal ideolojinin

dayatılması sonucu sosyal devletin etkinliği her geçen gün azalmış ve eğitim, konut, istihdam, sosyal güvenlik, sağlık vb. alanlar, piyasa aktörlerine terk edilmeye başlanmıştır (Ergun ve Gül, 2009: 199). Önde gelen iktisatçılardan Hirschman (1977: 125) piyasanın hem kendi kendini güçlendiren (self enforcing) hem de kendi kendinin altını oyan (self undermining) bir nitelik taşıdığını söyler. Talas'ın (1983: 322) aktardığı üzere, Lord Beveridge için sosyal güvenlik kelimesi, hem güvenlik hem de sorumluluk ikisini birden içerir. Bu durumda devlet, sefaleti, yoksulluğu, hastalığı ve işsizliği önlemekle sorumlu olsa da, bunu yaparken, bireyin sorumluluk duygusu bir yana atılmamalı ona kendi geleceği ile ilgilenmek görevi verilmelidir. Öte yandan, Talas'a (1983: 323) göre, sosyal güvenlik, esasen yarından emin olmak isteğidir. Bu istek ve ihtiyaç toplumdaki her sınıf için söz konusudur. Ancak, maddesel ve diğer türlü biriktirmelere sahip olan ve olmayan sınıflar için bu gereksinim farklılık gösterir. Bu nedenle işçi sınıfı için sosyal güvenlik ihtiyacı daha fazla önem arz eder. Geniş anlamda sosyal güvenlik ise bir ülke halkının bugünü ve yarının güvenceye almaya ve korumaya yönelik tüm kurumsal faaliyetleri içerir.

1913 yılında ABD Başkanı olan Wilson, fırsat eşitliği ve sosyal adalet yönlü ilerici hareketi başlatırken, ABD'nin gerçek girişimcilerinin, çalışan ve tasarruf eden orta sınıfın zenginliği ellerinde tutmuş bir avuç kişi tarafından engellendiğini söylüyordu (Oğuz, 2017: 21). ABD'de Wilson ve önceki başkan Roosevelt döneminde bilhassa hukuk aracılığı ile tröstlerle mücadele edilmiş, Wilson öncülüğünde, yeni kamu politikası geliştirilmiş ve böylece klasik liberalizmden bir sapma gerçekleştirilmiştir.

Zira gerek ABD'de gerekse, Fransa, İtalya, Avustralya, Kanada ve İspanya gibi sanayileşmiş diğer ülkelerde ulusal korumacı politikalar ve kamu lehine ekonomiye müdahaleler söz konusu olmaya başlamıştır (Erdal, 2012: 56-80).

Ford'un, Taylor'ın bilimsel yönetim yaklaşımından etkilenerek, geliştirdiği hareketli montaj hattı, Model T isimli arabanın çok daha hızlı ve ucuz şekilde üretilmesini sağladı. Ford, savaşa karşı olan ileri görüşlü bir mühendisti. Bu nedenle kitle üretiminin kitle tüketimine dönüşmesinin yolu olarak, çalışanlara 8 saatlik çalışma için günde 5 dolar ödemeye başladı. Böylelikle Model T'nin üreticisi olan işçiler aynı zamanda tüketicisi olma fırsatını yakaladılar. Ancak, fordist imalat sanayi üretimi, dünya genelinde 2. Dünya Savaşı sonrası yaygınlık kazanabildi (Saklı, 2007: 4).

Wilson ile çalışmış ve etkilenmiş olan 32. ABD Başkanı Franklin Delona Roosevelt döneminde New Deal (Yeni düzen) politikalarının devamında, 14 Ağustos 1935 tarihli ABD Sosyal Güvenlik Kanunu'nda (Social Security Act) yer alan Sosyal güvenlik kavramı yeni bir kavram olarak dünyada ilk kez kullanılmış sonra 1941 tarihli Atlantik Paktı Sözleşmesi'nde ve ILO'nun 1944 tarihindeki Philadelphia Konferansında kullanılmıştır.

Ancak William Beveridge sosyal güvenlik terimini gerçek anlamını Beveridge Raporu ile vermiştir (Türkoğlu, 2013: 282, Talas, 1983: 324).

1900'lü yıllarda uygulamaları başlayan sosyal devlet 1900'lü yılların sonlarına doğru tartışmaya açılıyordu. 1980'li yıllarda Washington Konsensüsü ile başlayan neoliberal politikalar, sosyal devletin geliri yeniden dağıtıcı, düzenleyici ve müdahale edici rolünü sarsarken, sosyal dışlanmışlık ve yoksulluğun yaygınlaşması ise “orta sınıf” üzerinde olumsuz bir etki yaratıyordu (Yeldan ve Yıldırım, 2014: 22). 1968 yılında programlanabilir makinelerin icadıyla yaygınlaşan esnek üretim sistemi Post- Fordizmi geliştirirken, esasen Fordist ekonomik büyümenin desteklediği Keynesyen sosyal refah devleti, Post-Fordizm beraberinde Schumpeteriyen çalışma devletine değişim gösterdi. Nitekim Gorz (1999), fordizmden post-fordizme geçişle birlikte sosyal devletin sermaye devletine (kapitalist devlete) dönüştüğünü ifade eder. Zira kapitalizmin temel nitelikleri, özel mülkiyet, piyasa, rekabet ve iktisadi özgürlüklerdir. Bu çerçevede, Gorz (1999) sosyal devletten kapitalist devlete geçiş sürecini şu şekilde maddelendirir. Büyük İnkâr Dönemi, Sermayenin Kaçışı, Ekonomik Milliyetçiliğin Sonu, Küreselleşmeyi Suçlama Dönemi, Finansal Piyasaların Dirençli Diktatörlüğü ve Çin Sihri. Bilhassa, Büyük İnkâr Dönemi bölümü çarpıcıdır.

Zira Amerika Birleşik Devletleri'nde kriz 1964'den itibaren yarı-isyankâr biçimler almış, bilhassa siyah işçiler doğudan batıya yayılan bir ayaklanma başlatırken, Detroit şehrinde bir hafta süren ayaklanma, büyük fabrikalardan üniversitelere sızmış, kundaklamalar ve isyanlar 70'li yıllar boyunca devam etmişti. Ancak 1967-74 yıllarının toplumsal hareketler, ABD devleti tarafından kamusal alandan uzak tutuldu ve toplumsal talepler göz ardı edildi. Bu durum, 70'lerin ortasında “yönetebilirlik krizi” şeklinde adlandırıldı. Ancak, gerçek farklıydı. Fordist uzlaşının, kalıcı, yarı kurumsal sınıf uzlaşısı terk edilirken, büyük bir inkâr dillendirildi (Gorz, 1999: 9-11). Böylece, fordist uzlaşının terki ve esnek üretime geçiş sırasında yaşanan kriz bilakis aşılmamış ve sermaye birikimi lehinde çalışan sınıf aleyhine yeni kapitalist devletin tohumları atılmıştır. Böylece, ulusal ekonomileri korumacı politikadan dışa açık rekabetçi politikaya geçişi sağlanırken, aynı zamanda çalışma ilişkilerinde büyük değişim yaşandı ve işgücü piyasalarını korumaya yönelik politikalarından rekabete uyumlu politikalara değişim sağlandı (Saklı, 2007: 10).

Ancak, 1980 sonrası yeşermeye başlayan neoliberal dünya düzeni, temel üç sorunu henüz çözemedi. Bunlar, kaynak dağılımı, özgürlük ve toplumsal düzendir. Ulusal kalkınma ve demokrasi arasında doğrudan ilişki olduğunu iddia eden, sol söyleme göre, neoliberalizm taraftarları daha az devlet daha fazla demokrasi demektedirler (İzgi ve Özpolat, 2008).

Daha az devlet, bir anlamda devletin sosyal yönünün tasfiyesi anlamındaydı. Bu nedenle “sosyal devlet” çözülmeye yâda erimeye başladı. Zira devletin varlığı ve devamını, ekonomik büyüme, küresel rekabet edebilirlik ve sağlam bir kredi puanının korunmasına bağlı kılan; toplumsal altyapıyı söküp atan, kamu mallarını özelleştiren, ticaret üzerindeki düzenlemeleri kaldıran, toplumsal dayanışmaları yok eden ve özneleri sorumlulaştıran somut politikalarla destekli bu yeni neoliberal devrim, devlet

ile sermayeyi birbirine yakınlaştırırken, vatandaş ile devleti birbirinden uzaklaştırdı (Brown, 2018: 126). Bazılarına göre sosyal devletin çöküşü bazılarına göre zayıflaması şeklinde nitelendirilen durum, bilhassa gelişmekte olan ülkelerde, eğitimden sosyal güvenlik sistemine kadar yapılan kapsamlı özelleştirmeler ile ücretlilerin finans piyasalarına entegrasyonu beraberinde sosyal güvenlik kazanımlarını riske açık bir sisteme dönüştürdü. Böylece, ücretlileri geçimlerini sağlamak için borçlanmaya ya da tasarrufa zorlamakta, bir yandan da ücret gelirlerinin artan bölümü (emekli fonları, yatırım fonları ve sigorta fonlarını yöneten kurumsal yatırımcılar tarafından) finans piyasalarına yönlendirilmektedir (Demir, 2011: 1-20).

İşçinin emeğini biriktirememesi, yani bugün çalışma gücü var iken, yarın çalışma gücü tükendiğinde; aç, muhtaç kalmaması ve maddi güvenliğinin devamı için çalışma gücünün muhafazası, Sosyal Devletin temel sorumluluğudur. Zira sosyal güvenlik sistemlerinin karşılaştığı en önemli sorunlar: a. Artan yaş, b. Çoğalan nüfus, c. Hızlı teknolojik ilerleme ve azalan işler ve d. Sanayi sonrası toplumda öğrenen makineler ve bilgisayarlaşma ile insanın bir üretim faktörü olarak öneminin azalması ve çalışmaya bağlanan değerın aşınmasıdır. Gorz (2001: 82)'a göre, insanoğlu endişelenmesi gereken yeni bir döneme girmiştir, zira çalışmaya dair ideolojik mesaj değişmiştir. İyi bir maaş ödemesi yapıldığı takdirde, yapılan işin ne olduğunun önemi yoktan, çalışma koşulları ve maaş ne olursa olsun sadece bir işiniz olsun! anlayışı çalışmanın büyüsunü bozmuştur. Nitekim günümüzde her türlü küçük düşürmeye, hakarete ve ihanete boyun eğip acımasız rekabet ortamında mücadele ederek işini kaybetmemeye çalışan insanlar hızla artmaktadır. Bu durumda kişilerin yaşam güvenliğinin sağlanması ve kapitalist üretim sisteminin sürebilmesi için yeni tedbirler konuşulmaya başlandı. İşi olmayan herkese temel bir gelir ödemesi yapılması bunlar arasındadır. Üretim sisteminin değişimi ile beraber yaşanan dönüşüm çalışma gücünün muhafazasını zora sokarken, iş sahibi olmak için kendine yatırım yapan beşeri sermaye, yine de, çalışma hayatı süresince işsizlik tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Zira emek piyasasında nitelikli emeği olanlar ile olmayanlar bir arada bulunmaktadır. Birinin diğerine göre alınıp satılabilecek “kalitede” emeği varken diğeri ise eğitim ve sağlığına gerekli yatırımları yapamadığından kırılğan konuma gelmektedir.

Bu makale, yeni üretim sistemi içinde bilginin, çalışmanın doğası ve sosyal güvenlik algısını nasıl değiştirdiğini ve sosyal politikaya yansımalarını analiz etmektedir. Şimdiye kadar yapılan çalışmalarda, değişen üretim tarzının sosyal güvenlik alanına yansımaları ele alınmakla beraber, çalışmanın değişen doğası ve azalan istihdam ile artan işsizliğin yeni bir sosyal politika alanını üretebileceği hususuna çok az yer verilmiştir. Çalışanın temelini yabancı ve yerli literatür taraması ile küresel sosyal politikanın merkez üssü olan Dünya Bankası'nın 2019 Dünya Kalkınma Raporu ve diğer güncel kaynaklar oluşturmaktadır. Yüksek istihdam ve refah

ile bireysel haklara sahip İskandinav ülkeleri ve bazı gelişmiş Batı ülkeleri çalışmanın kapsamı dışındadır, keza bu ülkelerde eğitime dayalı işgücü politikaları nedeniyle çalışmanın muhafazası politikaları da devam etmektedir. Ancak, dış kredi ve yabancı sermayeye dayalı ekonomik büyüme çabası içindeki ülkelerde tam istihdam ve çalışma gücünün muhafazası politikaları terkedilmektedir. Çalışma kendi içinde iki önermeyi barındırır.

Bunlardan ilki, dünya genelinde sosyal güvenlik sistemlerinde yaşanan değişim ve dönüşüm ile hak kaybına uğrayan ve maddi güvenliği tehlikeye giren çalışanların maddi ve manevi varlıklarının sürdürebilmeleri için yeni bir sosyal politika argümanı olarak yaşam güvenliğinin yükselişi ve alım gücü azalan toplumun kapitalizmin sürdürülebilirliğini riske sokması. İkincisi ise, esnek istihdam politikası ile kendini güçlendiren piyasa ekonomisinin üretim ve tüketim bağımlı sosyalleştirme konusunda düştüğü kısır döngü ve beşeri sermaye.

Bu çerçevede çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci: Sanayi Devrimi ve Çalışma Kavramının Yeniden Şekillenmesi İkinci Bölüm, Sanayi Sonrası Çalışma ve Çalışma İlişkilerinde Esnek İstihdam Dönemi. Üçüncü bölüm ise, Çalışma Gücünün Muhafazasından Yaşam Güvenliğine Yeni Çalışma İlişkileri.

1. SANAYİ DEVRİMİ VE ÇALIŞMA KAVRAMININ YENİDEN ŞEKİLLENMESİ

Birinci Sanayi Devrimi ile birlikte feodal düzen gevsemeye başlarken, kırsal alandan kentlere göçler yaşandı. İngiltere’de başlayan sanayi devrimi, ağır çalışma koşulları altında, işveren karşısında korumasız ve güvencesiz çalışmak zorunda kalan bir işçi sınıfının oluşmasında etkili oldu. Böylece, ağır çalışma koşulları beraberinde işçilerin sosyal hak arayışlarına girmesi üzerine 1830’lu yıllarda seçim mevzuatı gibi toplumsal ve siyasi alanda bir dizi liberal reformun yapılması etkili oldu. 1830’lu yıllarda sosyalist düşüncenin siyasi yaşama girmesiyle birlikte örgütlü işçi hareketleri hızla artmaya başladı ve 1800’lü yılların sonlarında yaşanan ekonomik krizlerin öncesi ve sonrasında, sanayileşmiş ülkelerde bir takım önlemlerin alınmasında etkili oldu. Birleşik Krallık, bu dönemde, sınıflar arası sosyal gerilimi azaltıcı ekonomik ve sosyal önlemler olarak İkinci Dünya Harbi sonrası kıta Avrupası’ndan farklı olarak komünizme kayan bir proletarya sınıfını engelleyebilmiştir (Uslu, 2014: Kaymak, 2010).

ABD Başkanı Wilson’ın, 19.yüzyılın sonunda yaşanan krizler sonrası başlattığı İlerici Hareketi, bilhassa sosyal adaleti sağlamak ve Amerikan işçilerinin sosyalizme yönelmesine engellemek üzerine kurgulanmıştı. Dönemin sosyal refah uygulamalarından biri olan İlerici Hareket ile Wilson’ın esas amacı, endüstriyel toplumun yarattığı bireyciliği, siyasal iktidardan uzaklaştırmaktı. ABD’nin gerçek girişimcilerinin çalışan ve tasarruf edenlerin, orta sınıfın, zenginliği elleri tutmuş bir avuç kişi tarafından engellendiğini belirten Wilson, herkese eşit fırsat verilmesi gerektiğini savunuyordu. ABD’de liberalizm anlayışını yumuşatan Wilson,

herkese özgürlük ve eşit rekabet şartları vaat ediyordu. Sosyal adaletin sağlanması yönünde atılan bu adım, belli ki ABD'yi komünizm tehlikesinden korumuştur (Oğuz, 2017).

Hernekadar uluslararası arena da ekonomik milliyetçiliğin geçmişi 16.yüzyıla kadar gitse de, bu konuda en iyi tanınan iktisatçı Friedrich List, “The National System of Political Economy” eserini 1844 yılında yazdığı büyük ses getirdi. List’e göre, sanayileşme sürecinde bir ülkenin başarılı olabilmesi için uluslararası rekabete hazır oluncaya kadar sanayisinin tarife ve kotalarla korunmasını içermektedir. Liberal düşünceden, ekonomik milliyetçilik tezi ile ayrılan List, kendi faydası için çalışan bireyin toplumun refahına katkıda bulunacağı savını eleştirerek insanlık ile birey arasında ulusun olması gerektiğini savundu (Erkişi, 2017: 827-828). 1825 yılında ABD’ye göç eden List, Alexander Hamilton’ın görüşlerinden etkilendi ve 1827’de gümrük korumasını destekleyen bir makale yazdı ve düşünceleri ile ABD’yi etkiledi. Böylece, ABD’li şirketler 1827’de İngiltere’ye karşı gümrük koruma kampanyası başlattı.

Ekonomik milliyetçilik politikalarının hâkim olduğu 19.Yüzyıl sonlarına doğru yükselmekte olan sosyalizm dalgasına karşı Alman Şansölye Bismark, sağlık sigortası uygulamasını hayata geçirir. Aynı dönemde, Birleşik Amerika ve Avusturya’da devlet mülkiyetli gaz, tramvay ve elektrik şirketlerinin ortaya çıkması daha radikal gelişmeler arasında değerlendirilebilir (Alp, 2009, Bekcan, 2013). Alman şansölyesi Bismark tarafından 1871’de yapılan sosyal güvenlikle ilgili düzenlemeyle birlikte dünyada ilk kez, sosyal devlet ve sosyal politika uygulamaları açısından önemli bir yasal düzenleme yapılarak, büyük bir adım atılır. 1884 yılında hastalık ve kaza durumlarında etkili olacak kaza sigortası, 1889 yılında ise yaşlılık ve malullük sigortası yürürlüğe girer. Gerek sanayi devriminin ortaya çıkardığı sonuçlar gerekse örgütlü işçi hareketleri ve hızlanan sendikal faaliyetler, 1880-1920 dönemi, devletin kamu yararına piyasaya müdahale ettiği, yasal yeniliklerle sosyal yönünün geliştiği dönemdir. ABD’de, Wilson ve bir önceki başkan Roosevelt döneminde bilhassa hukuk aracılığı ile tröstlerle mücadele edilir. Wilson öncülüğünde, yeni kamu politikası geliştirildi. Böylece klasik liberalizmden bir sapma gerçekleşir. Zira gerek ABD’de, gerekse, Fransa, İtalya, Avustralya, Kanada ve İspanya gibi diğer sanayileşmiş ülkelerde, ulusal korumacı politikalar ve kamu lehine ekonomiye müdahaleler söz konusu olmaya başlar. Böylelikle yaşanan ekonomik krizlerin ve artan işçi hareketlerinin bir sonucu olarak, başta ileri sanayileşmiş ülkelerde olmak üzere sosyal politika uygulamaları ilk kez gelişme gösterir (Erdal, 2012).

Yaklaşık yüzyıl önce, sosyal haklar; hak özneleri “sanayi işçileri” ile sınırlı olmak üzere, Milletler Cemiyeti döneminde UÇÖ (Uluslararası Çalışma Örgütü) ile uluslararası alana girer (Gülmez, 2009). 1919 Yılında Versay Antlaşması kapsamında kurulan UÇÖ, 1946 yılında Birleşmiş Milletler’ in ilk uzmanlık kuruluşu olur. UÇÖ’nün kurulmasına etki eden faktörler arasında işçiler arasında yaygınlaşan sol akımlarda önemlidir.

Özetlendiği üzere, İngiltere'nin öncülüğünde Sanayi Devrimi sonrasında çalışma koşullarının kötüleşmesi, uzun çalışma saatleri ve çocuk işçilerin çalıştırılması gibi haksız uygulamalar, 1. Dünya Harbi sürerken ve sonrası sosyal karışıklıklara neden olur ve grevler Avrupa'yı ve dahi Kuzey Amerika'yı sarar. Nitekim Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da yaşanan grevler sonucunda sendikaların gücü artar. Üstüne üstlük, 1917 yılında Rusya'da yaşanan Ekim Devrimi sonrası gelişmeler, Macaristan, Kuzey İtalya ve Almanya'nın çeşitli kısımlarında geçici Sovyet cumhuriyetlerinin kurulması, kapitalist ülkeler açısından çok ciddi tehdit teşkil eder. 1919'da İngiltere Başkanı Lloyd George, Fransa Başbakanı Georges Clemenceau'ya yazdığı mektupta, "Tüm Avrupa devrimci bir ruhla doludur. İşçiler arasında hoşnutsuzluk derin bir öfke ve isyan duygusuna ulaşmıştır. Var olan düzen tüm dünya tarafından sorgulanmaktadır" der (Sengenberger, ty). Ancak, tüm Avrupa'yı devrimci bir ruhla dolduran var olan düzeni sorgulatan sadece çalışan kesimin uğradığı haksızlıklar değildi.

Lenin'in, "Almanya'ya sahip olan Avrupa'ya sahip olur" dediği söylenir. Zira Doğu ve Batı bloklarından oluşan bu iki kutuplu sistemde (1917 Ekim Devrimi sonrası belirginleşen), ABD, kapitalizmin savunuculuğunda Batı bloğunu, SSCB ise komünizm savunuculuğunda Doğu bloğunun liderliğini üstlenir. Bilhassa, Rus ihtilâlinin sonrası, Birinci Dünya Harbi henüz bitmeden, savaştan çekilen Sovyetler Birliği'nin Almanya ile yakınlaştığı tarihi kaynaklarca ifade edilir (Kantarıcı, 2012).

7 Kasım 1917, eski takvime göre 25 Ekim'e denk düşen, Sovyet literatüründe "Büyük Ekim Sosyalist Devrimi" olarak bilinen Bolşevik Devriminin ve tarihte ilk sosyalist devletin, -1871'de kurulan Paris Komünü bir tarafa bırakılırsa-kurulduğu tarihti. Bu devriminin, yepyeni bir dünya kurulmasına ilham kaynağı olacağına inanılır. Devrimle birlikte, sosyalist iktidarın, kapitalist devletlerin düşmanca tavırlarıyla karşılaşması ise gecikmez. 1.Dünya Savaşı halkın iktidara olan güvenini sarsıcı, muhalefete karşı sempatisini artırıcı bir rol oynadığı için devrimin oluşmasında etkilidir (Bekcan, 2013: 80).

Almanya Nisan 1917'de, İsviçre'den Almanya üzerinden Rusya'ya Lenin'in geçişine "düşmanımın düşmanı dostumdur" düşüncesiyle izin verir. Sovyet dış politikası, emperyalist savaflara (doğal olarak 1. Dünya Savaşı'na) karşıdır. Tüm kolonilerin ve halkların eşitliğini ilke edinir. Bu nedenle, Sovyetler Birliği, Almanya ile barış antlaşması imzalama kararı aldı. Woodrow Wilson'ın, Almanya ile antlaşmanın onaylanmaması karşılığında, ekonomik sıkıntı çeken Sovyetlere yardım edileceği yönündeki açıklamaları fazla ciddiye alınmadı ve reddedildi. Antlaşma 3 Mart 1918'de imzalandı. Brest-Litovsk antlaşması ile Sovyetler, Almanlarla ticaret imkânı elde etti. İlaveten, bu antlaşma, kapitalist ülkelerle yapılan ilk antlaşma oldu. Lenin, yeni kurulan, Sovyet Devleti'nin ticari /ekonomik ilişkilerini geliştirmek üzere 14 Mayıs 1918'de Albay Robins aracılığı ile ABD'ye bir plan gönderdi. Planda, Rusya'nın önceki yıllarda ABD'ye sattığı malların listesi vardı. Lenin, Birleşik Amerika ticaret adamlarının, Rusya'da kömür

ocağı kiralayabileceğini, Sibirya'nın doğusunda ve Rusya'nın kuzeyindeki zenginliklerin (denizdeki) işletebileceğini, Sibirya'da demiryolu yapımına katılabileceğini, Volhov ve Svir nehirlerinde elektrik santrali yapabileceği önerilerinde bulundu. Ancak, ABD, bu önerileri reddetti, benzer girişim İngiltere'ye yapıldı ancak beklenen cevap gelmedi. Ağustos 1918'de Lenin, Sovyet Rusya'nın dış düşmanlarının Japon-Amerikan ve Anglo-Fransız emperyalizmi olduğunu, topraklarını yağmaladıklarını, toprak ağalığını ve kapitalizmi yeniden kurmak istediklerini söyledi. Kapitalist devletler, Sovyet Rusya'nın Şubat ve Ekim devrimi ile en azından esin kaynağı olarak Avrupa'daki devrimci dalgalanmaya destek verdiğini düşünüyor ve cezalandırıyorlardı. Bununla birlikte, Lenin'e göre, 1918'de başlayan Alman devriminin hemen bozguna uğratılması, Avrupa proletaryasına güven olmayacağını kanıtı idi. Böylece, Lenin öncelikli hedefini, kurduğu devleti ayakta tutmak olarak belirledi. İkincil hedef olan devriminin dünyada yayılması hususu ise dünya genelinde sosyalist akımın olumlu tesirine rağmen, gelişmiş kapitalist ülkelerin engeli ile karşılaştı (Bekcan, 2013: 80-81).

Sosyalizm felsefesi bir dalga gibi işçi hareketlerini ve toplumsal devrimleri tetikleyerek dünya genelinde sosyal hakların kazanımına olumlu etki etse de, uluslararası insan hakları beyannamesi gibi uluslararası hukukta yer bulamadı. Monarşiden klasik demokrasiye geçiş, beraberinde, Batı Avrupa'da, parlamenter sistemin gelişmesi sağlar (Bahçe, 2011: Sencer, 1990). Yakın geçmişin tarihi gerçeklerine baktığımızda, Marx'ın ileri sürdüğü sınıfsız ve sömürsüz bir toplum düzeni ideali gerçeğe dönüşmedi. Başta Sovyetler Birliği olmak üzere bir zamanlar, sosyalist blok içerisinde yer alan ülkeler de, 'işçi sınıfı' ihtilal yolu ile dahi yönetime gelemedi. Buna karşılık sanayileşmiş kapitalist ülkelerde proleterleşme süreci, *birçok siyasal ve sosyal müdahaleler ile önlenerek, sosyal refah seviyesi artan çalışanlar orta sınıflaşma sürecine girerler* (Kaya, 2017: 174).

1.1. Sosyal Güvenlik ve Sosyal Devletin Gelişimi

Wagner, 1800'lü yıllarının sonuna doğru başlayan ve 1960'lara kadar devam eden dönemi örgütlü modernlik olarak tanımlar ve sosyal devletin ise bu örgütlü modernliğin doruk noktasında oluştuğunu ifade eder. Jessop ise, 2.Dünya Harbi'nin sonundan 1970'lere kadar süren Keynesyen ekonomik politikaları ile sol ve sağ - sermaye ve emek arasında sosyal devlet tarafından yönetilen piyasa ekonomisinin geniş tabanlı bir mutabakat sağlandığını böylelikle çatışan çıkarların uzlaştırıldığını ifade etmektedir (Aktaran: Şanlı, 2004). Böylelikle, temelleri 19.yüzyılın ortalarında atılan sosyal devlet, özü itibarıyla sanayi devriminin sefaletle mahkûm ettiği işçi sınıflarından gelen itirazın bir yansımasıdır (Aydın ve Çakmak, 2017: 1).

Sanayi devrimine kadar sosyal hizmetler, büyük ölçüde, resmi olmayan kurumlar (dini kurumlar, aileler, dernekler, mesleki birlikler, gönüllü organizasyonlar...) tarafından sağlanıyordu. Endüstri devrimi sonrası, iktisadi refah inanılmaz boyutlara ulaşırken, o zamana kadar

görülmemiş büyük bir sefalet de ortaya çıkmıştı. Gün geçtikçe çalışan kesimin fakirleşmesi ve ağır çalışma koşulları, örgütlenmelerine neden olacaktı. Aynı zamanda feodal yapıdan başka bir üretim modeline geçişte, sosyal politika kurumlarının başında gelen aile ve akrabalık kurumu dağılırken, bireysellik ön plana çıkıyordu. Yine bu dönemde, Darwin'in evrim teorisine dayanan “Social Darwinism (Sosyal Darwinizm)” Protestan Ahlak felsefesi en yüksek düzeyine ulaşıyordu. Bu teori, güçlü olanın üstün olduğu ve hayatta kaldığı, zayıf olanın ise hayatta kalamadığı ve doğanın bu şekilde dengesini bulduğunu söylüyordu. Bireyin çok çalışması ve kendi menfaatini en üst düzeye ulaştırması yönündeki, Protestan Ahlakı, insanları, maddi refahını artırması yönünde teşvik ediyordu (Ersöz, 2003).

İngiltere öncülüğünde gerçekleşen sanayileşme sürecinin getirdiği adaletsizlikler ve eşitsizlikler ile birlikte özellikle Birinci Dünya Harbi sonrası yaşanan ekonomik sıkıntılar, artan sınıf çatışmaları, kapitalist ve sosyalist ideolojilerin rekabeti, 1929'da yaşanan ve “kara salı” olarak hafızalara kazınan dünya ekonomik krizi sonrası süregelen ekonomik bunalım beraberinde altın para sisteminin terkedilmesi, 1944'e kadar yeni bir parasal sistem kurulamayışı gibi pek çok neden, klasik liberalizme olan güvenin derinden sarsılmasına ile tüm dünyada toplumsal düzeninin değişimine yol açtı. 1929 dünya ekonomik krizi, büyük bir depresyona dönüşünce, piyasa ekonomisinin kendi kendine makro dengesizlikleri çözemeyeceği yönünde bir görüş hâkim oldu. Nitekim Keynes, kendi kendine düzelen ekonomi hayalinin gerçeğe uygun olmadığını öne sürdü.

Zira devlet, gerek gelir dağılımı, gerekse, işsizlik gibi konularla birebir ekonomiye müdahale etmesi gereği ortaya çıktı. Böylece, devlet güvenlik, diplomasi gibi asıl görevlerinin yanında sosyal refah politikalarından sorumlu oluyordu. Bilhassa, devlet kamusal mal ve hizmet üretmenin yanı sıra, piyasadaki rekabet koşullarının düzeltilmesi içinde müdahale etmeliydi. 1930'lu yıllarda ideolojik temeli atılan sosyal refah devleti, 2.Dünya Harbi sonrası, ABD tarafından kurulan yeni düzenin esasını teşkil ediyordu. Böylece uzun süredir devam eden örgütlü işçi hareketleri talep yönünde devletin ekonomiye müdahalesini öngören Keynesyen politikalar sayesinde taşlandı. Nitekim sağlık, eğitim, konut, çocuk yardımı, yaşlılığa bağlı emeklilik, işsizlik sigortası gibi alanlarda devlet önemli görevler üstlendi (Gökbunar ve Kovancılar, 1998, Öztürk, 2006).

Merkezi planlama ve sosyalist düşünce ile ilişkilendirilen Keynesyen devrim ve ideolojisi, birçok sanayileşmiş ülkenin hükümetleri üzerinde etkili oldu. Böylelikle, yaygınlaşan entellektüel ortam,

- Kamu harcamalarının Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla içindeki oranı artırılması ve devletin ekonomi içindeki payının çoğaltılması,
- Kamu sektörünün toplam ekonomi içindeki payı arttığından merkezi hükümetin ekonomi içindeki yeri sağlamlaşmasına neden oldu (Tanzi, 2004: 52).

Mamafih, Bretton Woods Konferansı ile kurulan yeni ekonomik düzen, sabit döviz kurları sistemine dayalı bir rejim olmakla birlikte, dünya genelinde Fordist imalat rejimine geçişin ve Keynesyen refah kapitalizminin yaygınlık kazanmasının önünü açmıştır (Sönmez, 2016: 43).

1.2. Sosyal Devlet ve Tam İstihdam ile Yaşam Güvenliği ve Çalışma Gücünün Muhafazası

Richard Sennett (1995: 13), “Eski kuşaklarda sosyal politika, ulusların ve uluslar içinde de şehirlerin kendi kaderlerini tayin edebilecekleri inancına dayanıyordu; şimdi artık politikayla ekonomi arasında bir ayrışma söz konusu” diyor. Modern refah devleti ve tam istihdam politikaları ortak entelektüel kökenlere sahiptir. 1930 ve 40’larda tam istihdam vizyonuna yön veren Keynes ile evrensel bir refah devleti fikrine ilham veren Beveridge aynı entellektüel çevrede yetişti. Her iki fikir de bir hükümetin vatandaşlarının refahı için sorumluluğunu vurguladı. İki fikir de yaklaşık olarak aynı kişiler tarafından projelendirildi. En başından beri, refah devleti düzenlemeleri ile tam istihdam politikaları birbirinin tamamlayıcı olarak kabul edildi. Her ikisi de, bireyin maddi güvenliğini iyileştirmek için tasarlandı, ancak refah devleti düzenlemeleri büyük ölçüde yaşam döngüsü ile ilgili konuları ele alırken, tam istihdam politikaları belirli bir zamandaki duruma odaklanıyor. İkisinin birbirini desteklediğine inanılır.

Yüksek toplam istihdam, sadece vergi tabanını yayararak ve yararlanıcı sayısını azaltarak refah devletinin finansmanına yardımcı olmaz, aynı zamanda *tam istihdama* katkıda bulunan refah politikalarının uygulanmasını da sağlar. 2. Dünya Savaşı’ndan sonraki ilk on yılda gerçekleşen ekonomik ve sosyal gelişmeler, refah devletinin tam istihdam ile uyumluymuş ve bu görüşü desteklemekteydi. İşsizlik, 1970’lerin ortalarında, 1980’lerin başında ve 1990’ların başında Batı Avrupa’da üç ani adımda yükseldi ve 1970’lerin başından bu yana toplam işsizlik oranı yüzde 3’ten yüzde 10’a “kilitlendi”. Aynı dönemde, çalışma çağındaki kişilerin istihdam oranı yüzde 65’den yüzde 58’e düştü. Batı Avrupa’nın temelde yükseliş eğilimi göstermeden dalgalanan işsizlik oranı, aynı dönemde çalışma çağındaki nüfus için istihdam oranının zaman içinde önemli ölçüde artan ABD ile çelişti (Lindbeck, 1996: 1-5).

Korinek (2019: 1)’in ifade ettiği üzere, son 40 yıldır, çalışabilecek yaşta erkeklerin, gerek işgücüne katılım oranı gerekse ortalama reel ücretleri düşme eğilimindedir. Gallup Şirketi Ceo’su Clifton ise yaptığı çok sayıda yüzyüze görüşme sonrası günümüzde iyi bir işe sahip olmanın tüm dünyada en büyük hayal olduğunu ifade eder. Artık, iyi bir aileye, iyi bir çevreye sahip olmaktan daha da önemlisi iyi bir işe sahip olmaktır (Clifton,2011). Hızlı teknolojik gelişmeler ve bilgisayarlaşma ile azalan işler ve artan işsizlik, günümüzde çalışma hakkının bir sosyal hak olarak korunabilmesini olanaklı kılmamaktadır. Keza sosyal devletin işlevi ve koruma alanı değişmektedir.

E.R.Huber (1970: 36), sosyal devletin koruma alanını, tam istihdam, çalışma gücünün muhafazası ve yaşayabilme güvenliği olarak ifade eder. Endüstri çağının Sosyal Devlet fikri, sosyal yükselmenin teminat altına alınması, ortaklığın kurulması ve geniş tabakaların kolektif var olma ve varlığının muhafazası için devletin tedbir alması olarak yorumlanabilir. Zira Sosyal Devlet, klasik Devlet kavramı ile endüstriyel sınıf toplumu arasındaki tezatları sosyal bütünleşme yoluyla gidermeye çalışan modern endüstri çağının bir Devletidir. Buradaki Sosyal Entegrasyon, endüstri toplumunun tekleşmesidir, şöyle ki, bünyesindeki mevcut sınıfların çatışmasının devamlı bertaraf edilmesi sonucu tekleşmesidir. Endüstri çağının sosyal ilişkileri çalışma gücünün tehlikeye girmesi durumunda çözüm üretmemektedir. Bu nedenle Devlet, sosyal bakımdan bağımlı olan sınıfları işsizlik, yaşayabilme güvenliği ve çalışma gücünün muhafazası için koruma altına almak durumundadır (Huber, 1970: 37).

Huber ile tezat bir şekilde, Lindbeck (1996: 21) ne devam eden refah devleti düzenlemelerinin nede eskiye dönüşün toplam ürün talebini, ekonominin üretim kapasitesi ile aynı seviyede tutamayacağını savunur. İlaveten cömert işsizlik sigortası uygulamalarının çalışma gücü olan erişkin nüfusu bekleme yâda çalışmama durumuna sürükleyebileceğini ifade etmektedir. Yüzyılın son çeyreğinde Batı Avrupa'daki işsizliğin kademeli olarak artması, bu noktanın somut örneklerini vermektedir. Ancak, sosyal koruma, işsizlik yaratan şoklardan kaçınmak ve bu şokların gerçekleşmesinden sonra işsizliğin devam etmesini azaltmak için gereklidir (Lindbeck, 1996: 1-24).

2. SANAYİ SONRASI ÇALIŞMA VE ÇALIŞMA İLİŞKİLERİNDE ESNEK İSTİHDAM DÖNEMİ

Gorz'a göre, hızlı teknolojik gelişmeler beraberinde ekonomik ve sosyal alanda meydana gelen değişimler, çalışma kavramın, daha da daralmasına ve yüksek ihtimalle çalışmanın olmadığı bir toplum türü olan “*çalışmasız bir topluma*” dönüşüm yaşanacaktır. Böylece, endüstri sonrası toplumda çok az bir kesimin çalışacağını ve teknoloji sayesinde şimdiki insanların ürettikleri mal ve hizmeti çok az sayıda çalışanın üreteceğini ifade eder (Aktaran: Tartanoğlu, 2007: 30).

Gorz'un çalışmasız toplum iddiasını destekler nitelikte bir açıklamada teknoloji öncülerinden geldi. Tesla CEO'su Elon Musk, 2022 yılında 75 milyon çalışanın yapay zekâ ve robotlaşma nedeniyle -Dünya Ekonomik Forumu verilerine göre- işsiz kalacağını açıkladı. İşsizlik tehlikesinden en az etkilenenlerin yapay zekâ yazılımlarını kodlayabilen mühendisler olacağını ve gençlerin bu alanda eğitim almalarını önerdi. Musk, yapay zekânın belli bir süre sonra kendi yazılımını yazabilecek kapasiteye ulaşacağını da sözlerine ekledi. Musk ile aynı fikirde olmayan Alibaba'nın kurucusu Jack Ma ise -bir idealist bakış açısıyla- yapay zekânın insanların işlerini elinden almayacağını tam tersine angarya ve zaman çalan işlerden insanlığı azat edeceğini iddia etti. Ma, insanların haftada 3-4 gün ve günde en fazla 4 saat

çalışması gerektiğini sözlerine ekledi. İnsan ömrünün 120 yıla kadar uzayacağı bu yeni düzeni müjdeledi (Tarhan, 2019: 9).

Çalışma kavramının 21. Yüzyılda yitirdiği anlama ve değişime yönelik olarak güzel bir örnek ise 2013 yılı yapımı olan Paronaya filmi başlangıcında filmin başrol oyuncusunun sarf ettiği sözlerdir. Film, babası gibi bir hayat sürmek istemeyen ve zengin olmak isteyen Adam Cassidy isimli gencin, rakip firmanın teknolojik sırlarını para karşılığın da çalmaya çalışmasını anlatır. Film, “Bizler, geleceği bizden çalınan nesle aitiz, ailelerimizin inandığı Amerikan rüyası, kendi zenginlikleri için yalan söyleyen, düzenbazlık yapan ve dolandıran kişiler tarafından yok edildi. Eskiden, iyi notlar aldığınızda doğru okula girebilir ve doğru işe sahip olabilirdiniz. 15 yıllık zorlu bir çalışma hayatından sonra, kendinize ait bir odanız olabilirdi. Ama o dünya geride kaldı. İnsanlar, isteklerimiz konusunda her zaman dikkatli olmamız gerektiğini söyler. Onlara hiçbir zaman inanmadım. Bana nehrin karşısındaki ışıklar her zaman daha parlak geldi,” sözleriyle başlar (Paronaya, 2013).

Protestan ahlâkın, ekonomik hayata kazandırdığı en önemli erdem bir meslek içinde düzenli ve metodik çalışmanın, bilincini yerleştirmesidir. Bunun yanı sıra iyi bir ticaret ahlâkı temin etmiştir. Başlangıçta, diğer şartlarla birlikte Protestan ahlâkı, iktisadi gelişmeyi belirlemişken; geliştikten sonra kapitalizm, Protestanlığı kendi yörüngesine çekerek bir açıdan onu belirlemiştir (Torun, 2002).

19 ve 20.yüzyılın Modern Batı medeniyeti ekonomik merkezlidir. Ekonomi kazancını sağlayan ise sanayidir. Sanayi ise teknoloji ile birlikte hareket eder. Sanayi devrimi sonrası, Fordist birikim rejimine geçişle birlikte, hızla artan dünya üretimi ve ekonomik büyüme, Protestan iş ahlâkının önemini ister istemez artan şekilde pozitif etkiler. Çalışanların çok çalışması ve kurallara uygun hareket etmesi sonucunda ulaştığı maddi refah ve zenginlik, sistemin kusursuz işlemesine neden oldu. Ancak bu durum 21.yüzyılda farklılaşır, zira finansal serbestleşme beraberinde, başta Dünya Bankası olmak üzere, üretime dayalı ekonomik kalkınma modellerine verilen desteğin azalmasına ve ilginin sermaye piyasalarına kaymasına neden olur. Sermaye piyasaları ise birden bire zenginleşen veya fakirleşen insanlar ortaya çıkarır. Bu durum, insanoğlunun üretimdense yatırımdan kazanç elde etme yoluna gitmesine neden olmaktadır.

Bütün bu gelişmeler, çok çalışan bir kişinin, belli bir süre sonra maddi refaha ulaşacağı inancını zedeledi.+ İlâveten, sanayi başta olmak üzere yaşanan teknolojik gelişmeler beraberinde çalışma hayatında insanın kilit rolü günden güne azalmaktadır (Şimşek, 2016: 57-85).

2.1. Post-Fordizm ve Esnek Çalışma

Fordizm 1960'ların sonlarında krize girer. Bu krizin en önemli nedeni, bir anlamda, kâr oranlarının düşme eğilimine girmesidir. Bu dönemde, ulusal kalkınma anlayışı içerisinde ulusal tekeller, kurulduktan ve ulusal sınırlar içinde geliştikten sonra dünya genelinde birbirleriyle rekabete

girmektedir. Bu durum, fiyatların görece kolay saptandığı ülke içindeki oligopolistik rekabeti ve ücretlerin oluşumunu düzenleyen mekanizmaları bozuyordu. Böylece üretim ve tüketim normlarının ulusal sınırlar içinde paralel değişme olanakları ortadan kalkar, hâlâ *ulusal düzeyde kalan düzenleme tarzı ile dünya genelinde belirmeye başlayan birikim rejimi arasında bir çatışma başlar* (Taymaz, 1993).

Zira bu çatışmayı 1996 yılında D.T.Ö Başkanı Ruggiero şu şekilde ifade ediyordu. “*Sistemin doğasını değiştirdik (...) birbirine bağlı ve bölünmez bir ticaret mimarisi yarattık. Artık ayrıklı ulusal ekonomiler arasındaki etkileşimin kurallarını koymuyoruz, tek bir küresel ekonominin anayasasını yazıyoruz*” (Aktaran: Kaymakçı, 2007).

Esasen, sistemin doğasının değişimi, fordist üretimin terki ile mümkün olabildi. Fordist üretim sistemi, aynı zamanda yeni sosyal ilişkilerin oluşumuna, işçi ve işveren ilişkisinde yeni bir döneme, üretim ve tüketim arasında bir bütünleşmeye, devletin üretim ve çalışma ilişkilerine müdahalesine yönelik bir durumdu. Nitekim İkinci Dünya Harbi sonrası Fordist üretim, ithal ikameci sanayileşme politikası ile yürütülürken ulus devleti destekler nitelikteydi (Tayşir, 2018:48). Keynesyen refah devletinin tamamlayıcısı olan Fordist üretim sistemi 1970’li yıllarda değişmeye başladı. Böylece, teknolojiye dayalı bilgi temelli üretim sistemi Post-Fordizm yaygınlaşmaya başlar. Post-Fordist üretim sistemi, bir üretim faktörü olarak emeğin önemini azaltırken, kolektif hakların ve sendikaların zayıflamasına, endüstri ilişkilerinden insan kaynaklarına, emekten beşeri sermayeye bir dönemi başlatır. Post-Fordizm ulus devleti zayıflatırken bilakis bireyi ve sermayeyi güçlendirir ve uluslararası serbest piyasaların öne çıktığı bir dönemi başlatır (Gökten, 2018: 28-45).

Fordizm yarı vasıflı işgücüne dayalı bir üretim sistemi iken Post-Fordizm, enformasyon teknolojisi ve öğrenen makineler ile nitelikli işgücünün önem kazandığı bir dönemi getirdi. Şöyle ki; Drucker, “Kapitalist Ötesi Toplum” adlı eserinde, yeni süreçle birlikte, üretim araçlarının artık ne tarım toplumunun ‘Toprak’ı, ne de sanayi toplumunun ‘sermayesi’ olduğunu belirterek, yeni üretim aracının ‘bilgi’ olduğunu ifade etmektedir. Artık değer emek ve sermayeyle yaratılamayacağını savunan Drucker, bunun bilginin bilgiye uygulandığı ‘verim’ ve ‘yenilik’le meydana getirilebileceğini ortaya koymakta, bu yeni sürecin temel aktörü olarak da *bilgi işçisini* ön plana çıkarmaktadır. Bu yeni sınıf içinde bilgi yöneticileri, bilgiyi verimli kullanabilenler olacak, bunlar, hem üretim olanakları, hem de üretim araçlarını ellerinde bulunduracaklardır. Dolayısıyla Drucker’a göre, yeni sürecin temel ekonomik sorunu, bilgi işçisini ve bilgi işinin verimliliğidir (Aydınlı, 2004).

Häusermann (2011: 4) ifade ettiği üzere Sanayi Devrimi ile başlayan dönemde, Devlet, sosyal güvenlik, iş ve gelir güvencesi gibi konularla uğraşırken, sanayi sonrası dönemde ise sosyal yatırım, temel ihtiyaç temelli sosyal yardım politikalarını geliştirildi. Her ne kadar sanayi ve sanayi sonrası şeklinde bir politika ayırımına gitmek çok doğru görünmese de, sosyal

politika alanındaki değişim sanayi ve sanayi sonrası dönemde belirgindir. Zira eski ve yeni aile politikası, eski ve yeni işgücü piyasası politikası, eski ve yeni emeklilik politikası bu duruma örnektir. Häusermann (2011), sanayi dönemi sosyal politikaları, sanayi döneminde yaygın olan tipik iş ve gelir kaybı riskine karşı kapsayıcı refah harcamaları olarak tanımlıyor. Aileyi geçindiren erkeğin, işsizlik, hastalık, sakatlık yâda yaşlılık nedeniyle azalan geliri gibi riskler, sanayi dönemi sosyal politikaların ilgilendiği başlıca konular olup, tüm bu uygulamalar maddi güvenlik ve çalışma gücünün muhafazasına yönelik önlemlerdi. Ancak, sanayi sonrası sosyal politikalar tam aksine sanayi sonrası toplumun refah risklerini gidermeye çalışır. Örneğin, atipik istihdam, uzun süreli işsizlik, çalışan yoksullar, aile istikrarsızlığı ve işgücü piyasasına katılım için fırsat yoksunluğu (örneğin, kadınların bakım yükümlülükleri yâda yenilenmemiş beceriler) gibi konular ele alınır. Birinci grup sanayi sonrası sosyal politika önlemleri, pasif gelir değişiminin yerine istihdam edilebilirlik ve harekete geçirmeye odaklanır. Buradaki amaç, alıcıları tekrar ücretli istihdama getirmektir. İkinci grup ise, emek piyasası dışında kalmış istihdam yoluyla kendi sosyal korumasını kazanamayan kimselere yöneliktir.

Bu ikinci tür politika önlemlerinin amacı, kıta Avrupası'na özgü endüstriyel sosyal sigorta programlarına göre işgücü piyasasına katılım ve bilhassa gelire daha az bağımlı olan ihtiyaca dayalı sosyal koruma sağlamaktır. Bu önlemler gittikçe daha önemli hale gelmekte zira sanayi sonrası işgücü piyasaları istikrarlı bir istihdam gidişatı sağlayamadı. Sanayi sonrası sosyal politikaların geleceğine ilişkin iki öngörüde bulunan Häusermann, ya istihdamla ilgili uygunluk kriterlerini karşılamayanlar (yani ihtiyaç temelli sosyal koruma alan) yani metalaşmamış risk alanlar faydalara erişim sağlayabilirler yâda aktivasyon ve sosyal yatırım politikaları şeklinde sosyal politikalar metalaşabilir (Häusermann, 2011: 5).

2.2. Öğrenen Makineler ve Yeni İşgücü

Yaşadığımız Sefalet isimli kitabında Andre Gorz (2001) : Çalışma kavramının, sanayi öncesi dönemde doğal yaşamla özdeşleştiğini belirtir. Lakin çalışma kavramı için tarihi kırılma Sanayi devrimi ile yaşanır. Böylece, fabrikayla özdeşleşmiş olan çalışma, daha sonra teknoloji ve bilgi kavramlarıyla yeniden üretilir. Bütün bu gelişmeler, çalışmayı, doğal özünden koparak metalaşmasına ve sahip olunan bir işe indirgenmesine yol açmaktadır.

İngiltere'de ortaya çıkmış olma nedeni konusunda pek çok bilim insanının araştırmasına konu olan Birinci Sanayi Devrimi, Allen (2006) için birkaç nedenden ötürü İngiltere'de ortaya çıkar. Bunlardan ilki, İngiltere'de enerjinin ucuz fakat işçi ücretlerinin yüksek oluşu iken bilakis İngiliz dehası yâda kültürü aksine, İngiltere'nin mucitlerine benzersiz ve yüksek kazanç sağlayan olanaklar sunarak ekonomik gelişmeleri belirleyen uluslararası ekonomideki başarısıydı. İngiltere'de ortaya çıkmış, önce kıta Avrupa'sına, sonra tüm dünyaya yayılmış olan Sanayi Devrimi 21.yüzyıla Avrupa'nın

önde girmesinin de nedenidir. Genel özelliği, aletli üretimden (atölye tarzı üretim) yerine makinalı üretime (fabrika üretimine) geçilmesidir (Allen, 2006: 1-5). Dokumacılık mesleği gibi pek çok çalışma alanının sona ermesine neden olan Birinci Sanayi Devrimi, işçiler arasında işsizliğe yol açacağı fikrine neden olmuştur. Nitekim, Ned Ludd isimli İngiliz işçi öncülüğünde, hızla gelişen teknoloji beraberinde işsiz kalacağını düşünen makine kırıcılar (Ludditizm) ile ilk kez işçiler arasında bir organize hareket başlatır. (Miller ve Atkinson, 2013: 3). 2.sanayi devrimi ise Henry Ford'un otomobil fabrikasında uygulanan montaj hattıdır. Bilhassa İkinci Dünya Harbi sonrası dönemde tüm dünyada benimsenir ve kitlesel üretim ile tüketim ilişkisinde Keynesyen Refah Devletine neden olur. 1968 yılında ilk kez geliştirilen programlanabilir makinalar 3.sanayi devriminin hazırlayıcısı olurlar. Nitekim zamanla programlanabilir makineler yerini endüstriyel robotlara bırakırken, fordist üretimden post-fordist üretime geçiş gerçekleşir. İlk olarak 2006 yılında ABD'de ve ardından 2011'de Almanya'da Hannover Fuarında dillendirilen Sanayi 4.0 (4.Sanayi Devrimi) artık üretimde yeni bir dönemin sinyalini veriyordu. Böylece, “Ürün özelliklerine adapte olan, kaynak optimizasyonu sağlayan akıllı fabrikalar, depolama sistemleri ve makinaların dünya çapında etkileşimi ile yeni iş modelleri; gerek sonsuz bireysel tüketici isteklerini cevaplamayı, gerekse benzersiz akıllı ürünlerin gelişimini insanlığa müjdeler” (Alçın, 2016: 20).

İleri mühendislik ve sistemler arasında tam entegrasyonu içeren Sanayi 4.0, uluslararası alanda ucuz işgücüne dayalı rekabet yerine yüksek katma değerli üretime dayalı rekabete geçilmesinin önünü açmaktadır. Sanayi 4.0 ile birlikte üretimde maliyet azalışı ucuz iş gücüne dayalı rekabete odaklanmış Uzakdoğu, Asya ülkeleri ile gelişmekte olan ülkeler açısından büyük kayba yol açabileceği de öngörüler arasındadır (Alçın, 2016: 20-21).

Birleşik Amerika'da yüzde yedinin üzerinde seyreden işsizlik oranı, pek çok kişiyi “robotlar işlerimizi alıyor” şeklinde açıklama yapmaya yöneltiyor. Böylece, yüksek üretkenlik özelliğine sahip, günden güne yenilenen BT özellikli makineler, ABD işgücü piyasası sorunlarının önemli bir nedeni olmakla birlikte bu yüksek teknolojik değişim sorunları daha da kötüleştirilecek. Nitekim yüksek teknolojinin işçilerin yerini alarak işsizlik yaratabileceği olgusu var olmakta zira yüksek verimlilik düzeyinde makiler ve diğer yollarla çalışma, mevcut işgücünün yerine geçebilecektir.

Bir kısım bilim insanları, bu yeni teknolojinin beraberinde yeni işler yaratılacağı yönünde fikir beyan etmekle birlikte, kaybolan işlerin yerini alacak boyutta yeni iş yaratılmasının kısa dönemde mümkün olmayacağı ifade ediliyor. Üretilen bu “yeni işlerin” bile kısa süre sonra öğrenen makineler tarafından yapılabilme kapasitesi düşünüldüğünde yakın bir zamanda “işsizliğin patlaması” olabilir. İlaveten, teknoloji ve otomasyon değişim ağına bağlı olarak değişen tüketim talebimiz ile üretim arasındaki ilişki nasıl sağlanabileceği hususu ise henüz bilinmemektedir (Miller ve Atkinson, 2013). The Coming Job War isimli kitabında Jim Clifton, yeni ve

kaliteli işler üretmezse, ABD için bile işsizliğin büyük bir tehlike yaratabileceğini belirtmektedir. Nobel ödülü sahibi Paul Krugman, teknolojinin işgücü üzerine etkisinin daha karanlık bir tabloyu gözler önüne serdiğini söyler. Öyle ki, düşük eğitilmiş işçiler gibi yüksek eğitilmiş işçilerin dahi değerlerini düşürmemek ve işlerini kaybetmemek için kendilerine daha fazla yatırım yapmaları ve daha çok eğitim almaları söz konusudur. Daha fazla eğitime zorlamak ise Krugman'a göre bazı problemleri çözsede bile başka problemlerin başlanmasına neden olabilir (Miller ve Atkinson, 2013: 4).

Yapay zekâ ve otomasyon teknolojilerindeki hızlı değişimler, işgücü piyasasını önemli ölçüde bozma potansiyeline sahiptir. Her ne kadar yapay zekâ ve otomasyon bazı çalışanların üretkenliğini artırabilirken, ötekiler tarafından yapılan işlerin yerlerini alabilir ve neredeyse tüm meslekleri en azından bir dereceye kadar dönüştürebilir. Yükselen teknoloji, büyüyen ekonomik eşitsizlik döneminde ortaya çıktı. Bu durum, kitlesel teknolojik işsizlik korkusunu artırırken, yenilenen politika çalışmaları için çağrı yapılması gereğini ortaya koyuyor. Yapay zekâ, ABD istihdamını önemli ölçüde yeniden şekillendirme potansiyeli ile hızla ilerleyen bir teknoloji şeklindedir. Yapay zekâ, diğer teknolojilerin aksine, yüksek eğitilmiş, iyi ücretli ve ağırlıklı olarak kentsel sanayi alanında çalışanların yerine geçecek uygulamalara sahiptir. İlaç, finans ve enformasyon teknolojisi bunlara örnektir. Bu noktada çalışmanın doğasını değiştirme potansiyeli sahip olan yapay zekâ karşısında politikacılar, gelecek neslin istihdam fırsatları hususunda nasıl bir politika tercihinde bulunacaklar, asıl mesele budur. Zira teknoloji verimliliği artırırken, yapay zekâ bugünün önemli istihdam fırsatlarını azaltabilir (Frank vd, 2019: 6531).

3. ÇALIŞMA GÜCÜNÜN MUHAFAZASINDAN YAŞAM GÜVENLİĞİNE YENİ ÇALIŞMA İLİŞKİLERİ

Günümüzde, işgücü piyasalarındaki değişim, , artan işsizlik, azalan sanayi istihdamı, kayıt dışı istihdam ve işgücü piyasalarında bölünme sorunları ile dünyayı karşı karşıya getirmiştir. Gelişmiş ülkelerin tekelinde İleri teknoloji varken, emek yoğun imalat sanayi ise gelişmekte olan ülkelerin elindedir. Emek yoğun imalat sanayinin az gelişmiş ülkelerde yapılmasının temel nedeni, işgücü maliyetlerinin düşüklüğü, vergi indirimleri ve uygun yasal düzenlemeler, çevre kirliliği gibi büyük maliyet unsurunun az gelişmiş ülkeler yıkmak ve çeşitli hammadde kaynaklarına kolayca erişebilmektir (Topkaya, 2016).

İleri teknoloji aracılığı ile biçimlenen yeni iş süreçleri, tam zamanlı ve sürekli istihdam ihtiyacını ortadan kaldırmakta, böylelikle, yeni istihdam modelleri ve meslek alanları oluşmaktadır. İşgücü talebindeki esnekliğin ve dalgalanmanın bir sonucu olarak ortaya çıkan esnek çalışma biçimleri ile geleneksel “belirsiz süreli” hizmet sözleşmelerinden “belirli süreli” hizmet sözleşmelerine yâda geçici nitelikli hizmet sözleşmelerine doğru bir eğilim ortaya çıkmıştır. Böylelikle kısmi zamanlı çalışma, geçici yâda mevsimlik

çalışma, taşeron çalışma, evde çalışma, tele-çalışma gibi atipik istihdam modelleri ortaya çıkmıştır. Bilgisayarlaşma endüstride üretkenliği artırırken, emeğin önemini azaltmıştır. Bu da imalat sanayi gibi sektörlerde istihdam oranlarının azalmasına neden olurken, hizmet sektörünün gelişmesine neden oldu. Diğer taraftan, ileri teknoloji ve bilgisayarlaşma ile yarı vasıflı emeğe olan talebin azalması kadın çalışanların sayısının artması ve enformel istihdamın yaygınlaşmasına da yol açtı (Uyanık, 2008: 209-224).

3.1.İşsiz Ordusu'nun Gelecekte Tehdit Olmasını Engellemek

Son yirmi yıldır, refah devletinin geleceği hakkında kamusal alanda bir tartışma sürüyor. Amerika Birleşik Devletleri'nde, sosyal güvenlikteki açık, önemli bir endişe nedeni olup, beşikten mezara emeklilik kuşağını ve 1980'lerde vergilerin düşürülmesine yönelik siyasi kararlardan kaynaklanan bütçe kısıtlamaları ile tehdit oluşturuyor.

Avrupa'da da benzer problemler, 21.yüzyılda emeklilik sisteminin mali sürdürülebilirliğini tehdit ediyor. Bununla birlikte, artan işsizliğin sonucu olarak refah devletinin sosyal yardımları hususunda hak iddia edenlerin sayısında da önemli bir artış söz konusu. Açıkça, refah devletini sürdürebilmek için vergi ödeyenlerin ve ondan yararlanan kişilerin oranı arasındaki kayda değer ve uzun süreli bir bozulma, refah devletine mali baskılar getirecek, bu da, vergi artışları veya sosyal hizmetlerde kesinti yapılmasına neden olacaktır. Esasen, cömert refah devletlerini sürdürmek üzere üretim rejimini uyarlamakta başarılı olabilecek politika seçenekleri gözden geçirilse de, kazanılmış hakların kesintiye uğradığı bir dönemde yaşamaktayız. Bu nedenle işsizlik sorunu, Sosyal demokrat partileri kemer sıkma tedbirlerini kabul etmeye zorlarken, baskıcı suçlamalardan kaçınmak için merkez ve sağ partiler ise çok ağır kesintilere gidemediler (Huber vd, 1999: 20-21).

Zygmunt Bauman'a (1999: 31) göre, modern toplumda, çalışma bir kişinin kimliğini, yaşamı süresince oluşturma ve sürdürmesinin merkezinde yer alır. Sahip olunan işin türü yaşamın tümünü etkiler, umulan yaşam standardı, sosyal hayat, aile, mülkiyet ve günlük rutin olmak üzere. Aynı zamanda sanayi döneminde yetişkin bir bireyin uyanık geçen zamanın yaklaşık %70'i çalışmayla ilgiliydi (Bauman, 1999). Son yıllarda gerek ABD gerekse Avrupa'da imalat sanayiinde istihdam daralmaları yaşanmaktadır. İmalat sektöründe, endüstriyel robotların kullanılması, ABD'de sanayi sektörü üzerinde olumsuz etkileri oldu. 1980'lerde, ABD'deki toplam istihdam% 19, 1990'larda ise% 20 oranında artmıştır. Ancak toplam istihdam içinde imalat sanayi istihdamı 1980'de %7, 1990'da ise %1 düşmüştür. 2000 yılı ile toplam istihdamın en yüksek oranda gerçekleştiği Ocak 2008 yılı arasında, toplam istihdam içinde üretilen işler % 5,4 artarken, imalat sanayiindeki işler ise %34 küçüldü. Böylece, tüm çalışanların yalnızca %16'sını istihdam edilen ABD Sanayisinin istihdam oranları bazı fakir ülkelerin sahip olduğu yüzdeden daha düşük gerçekleşmektedir (Atik, 2005, Miller ve Atkinson, 2013: 27).

Artan göç ve işsizlik, suç oranlarını artırırken, yirmi birinci yüzyılın başında güvenlik konusunu yerel sosyal politika alanına taşıdı. Hırsızlık ve başkalarına zarar verme, şiddet ve tehditler, bilhassa büyük şehirlerde belli oranlarda fenomen haline geldi. Her ne kadar çok büyük oranlara taşınmamasına rağmen, insanlar suç oranlarının artmasından endişe duyuyorlar. İlaveten bu endişe son yıllarda artmaktadır. Kamu düzenini sürdürmek ve korumak, önceleri daima belediye başkanı ve yerel politikacıların sorumluluğuydu. Boutellier (2001), son yıllarda yerel sosyal politika ile güvenlik politikası arasındaki ilişkiyi incelediği makalede suç sorununun bir güvenlik sorunu olarak yeniden tanımlandığını ifade ediyor. Örneğin, mali-ekonomik suçlar, çevre suçları, beslenme kanunu, bütünlük yasaları gibi. Aynı zamanda, fiziksel ve sosyal önlemler ile artırılmış fonksiyonel kontrol yolu ile önleyici suç kontrolü sağlanabileceğini ifade ediyor. Böylece, suç kontrolü, ceza infaz yasalarından çok daha geniş bir alana yayılır.

Biryandan, yaşamlarını sürdürmek için azami özgürlük isteyen insanlar, diğer yandan diğerlerinin özgürlüğü pahasına geliştirilen kontrol ve disiplin mekanizmaları. Bu nedenle güvenlik sorununa yönelik dikkat edilmesi gereken husus, hükümetin öncelikli olarak sorumlu tutulduğu “güvenli özgürlük” talebi olarak nitelendirilebilir. Basitçe söylemek gerekirse, insanlar sokakta, yüzme havuzunda ve futbol stadyumunda kendilerini güvende hissetmeyi ve çocuklarının güvenle eve dönmesini isterler.

Sosyal sektör - eğitim, sosyal hizmetler, gençlik bakımı, sosyal yardım çalışmaları - güvenlik talebinin işleriyle de ilgili olduğunu giderek daha fazla anlıyor. Ayrıca, polis ve adli makamlar kendilerini, giderek artan bir şekilde kamu düzenini korumaktan ve ceza hukukunu uygulamaktan daha geniş sosyal hedefler olarak tanımlamaktadır (Boutellier, 2001).

Avrupalı bazı sosyologlar tarafından yeni özgürlük cenneti olarak tanımlanan California eyaletinde, bütçeden yükseköğrenim kurumlarına ayrılan devlet fonlarının toplamından çok daha fazlasının, hapisanelerin inşa ve işletmesi için harcandığına işaret ediyor (Bauman, 1999).

3.2. İnsan Onuruna Yakışır Bir Yaşam

Aristoteles ve Platon, yurttaşların (Aristoteles’in ideal devletinde köleler ve işçilerin yurttaş olmadığı göz önünde bulundurulmalı) iyi yaşam sürmeleri idealine sahiptirler. İyi yaşam ise, yurttaşların yoksulluk içinde bir hayat sürdürdükleri durumda mümkün olamaz, yani yoksulluk iyi yaşamla bağdaşmaz. Yoksulluk insanı küçültür, yoksullardan şehir kurulamaz. Aristoteles, “iyi yaşam” düşüncesiyle tutarlı olarak iyi yürütülen bir şehirde yurttaşların, aşağılık işleri yapmaktan kurtulmuş olmaları gerektiği fikrine sahiptir. Aşağılık işler, vücudun bütünlüğü üstünde bozucu bir etkisi olan bütün uğraşlar ve para karşılığı yapılan bütün işlerdir çünkü bu işlerde uğraşan kimselerin erdemlerini ve yeteneklerini geliştirmeye zamanları olmaz. Aristoteles, yurttaşların aşağılık işlerden kurtulmalarının bir yolunu

göremez, bu yüzden en iyi devlette işçinin yurttaş yapılmamasını önerir (Tuştaş, 2015: 12).

Sosyal refah devleti ile gündeme gelen sosyal dayanışma, sosyal politikanın merkezinde “yoksulluk ve yoksunluk” kavramlarını değil, “çalışma ilişkileri ve vatandaş” kavramlarını yerleştirir. Artık insanlar sınıfsal konumlarının yansırı eşit vatandaş konumlarıyla tanımlanır. Marshall “20.Yüzyılda vatandaşlık ve kapitalist sınıf sisteminin savaş halinde olduğunu” yazar. Ona göre, vatandaşlık kavramının içerdiği temel eşitlikle kapitalizmin eşitsiz sınıf yapısı arasındaki gerilim, bir savaş alanının tanımlamaktadır (Boztepe, 2015).

Sosyal devlet, post-fordist üretim ve küreselleşmenin gerekleri doğrultusunda dönüşüme uğramış, işlevsizleşmiştir. Yeni liberal politikalar çerçevesinde, sosyal devletin “çalışma ilişkilerini emek lehine düzenleme” ilkesi yerine “piyasaya uygun düzenleme” ilkesinin geçmesiyle çalışanlarının sosyal hakları da piyasaya göre tanımlanmıştır. Çalışma hayatının daha az kural ve daha çok koşul ve ihtiyaçlara göre belirlenmesinin gereği ileri sürülerek, çalışma hayatını düzenleyen kurallar esnekleştirilmiştir. Piyasanın ihtiyaç duyduğu istihdam biçimleri kendini dayatmış, istihdam esnekleştirilmiştir. Böylelikle, işe alma ve işten çıkarmayı düzenleyen yasalar esnetilmiş, “çekirdek işgücü” olarak tanınan az sayıdaki yüksek vasıflı ve çok becerili işgücü kesimi sürekli sözleşmeli, iş güvenceli ve yüksek ücretle çalışırken, vasıfsız yâda yarı vasıflı işgücü ise, geçici sözleşmeli, kısmi süreli işlerde, sosyal güvencesiz olarak çalışmaktadır.

Tüm bunlar, çalışmayı bir hak olarak gören ve “hukuki zemine” oturtan, hedefi “tam istihdam” olan sosyal devlette bir taban kaymasına neden olmuştur. Böylelikle “çalışma odaklı” sosyal devlet anlayışını ve politikalarını günümüzün teknolojik gelişmeleri ile sürdürebilmek, ancak ileri sanayileşmiş ve üretime odaklı ülkeler için mümkün görünmektedir. Sosyal devletin değer ve ilkelerine yönelik dönüşüm, “sosyal adalet” ilkesi yerine “fırsat eşitliği”, “insan onuruna yaraşır hayat standardı” yerine “asgari hayat standardı” ilkelerini getirdi (Yücesoy, 2009: 393-394).

Sosyal problemlerin çözümünde etkili bir mekanizma olarak kullanılan sosyal politika, küreselleşmenin ortaya çıkışıyla birlikte yerel parametrelerden sıyrılarak ulus ötesi bir kimlik kazanmak durumunda kalmıştır. Özellikle yalnızca işçi sorunlarıyla ilgilenmek durumunda kaldığı ilk ortaya çıkış amacı düşünüldüğünde sosyal politikanın küresel stratejilerde ve problem alanlarında meydana gelen değişimle birlikte ilgilendiği konularda meydana gelen kavramsal genişlemenin büyük boyutlara ulaştığı gözlenmektedir (Yüksel, 2014).

Buğra ve Keyder’e göre sosyal politikanın kapitalizmle ilişkisi “ikiyüzlü” bir ilişkidir. Sosyal politika, bir taraftan kapitalizmin bireye ve toplum hayatı üzerindeki etkilerini yumuşatarak, kapitalizmin insani ve toplumsal açıdan sürdürülebilirliği amacına hizmet etmektedir. Diğer yandan, ticarileşme ve metalaşma eğilimlerini sınırlayarak, kapitalizmi

yapılandırmaya ve sistemin kendi işleyişine aykırı bir takım değişim ve dönüşümlere ihtiyaç duymaktadır (Buğra ve Keyder, 2018).

Günümüz koşullarında, sosyal devletin ancak uluslararası rekabete uyumlu olduğu sürece, sosyal politikanın ise ortak risklerin idaresi ile sınırlandırıldığı ortamda, Avrupa Birliği (AB) ve Dünya Bankası gibi sermaye sınıfının hegemonyasının bulunduğu uluslararası örgütler tarafından üretilmekte ve geliştirilmektedir. Bu koşullar altında Özügurlu'nun (2003) dile getirdiği gibi sosyal politika bir "kimlik krizi" içerisine girmiş durumdadır. Kriz, sosyal politikanın politika yönelimli özelliğini ihmal etmesiyle ve disiplinin temel unsurlarının uluslararası kuruluşların gündemiyle köklü bir değişikliğe uğramasıyla gerçekleşmektedir. Bu açıklamayı somutlaştıran unsurlar işçi sınıfının yerini yoksulların ve yapısal işsizlerin alması, bağımlı çalışanların korunması hedefinin yerini sosyal sermayenin geliştirilmesine bırakması ve toplumsal bütünleşme hedefinin piyasanın rekabet ve etkinlik stratejileriyle uyum hedefiyle ikame edilmesidir (Güler, 2017).

Böylece,

- Sosyal politika disiplinin hak merkezinde yer alan işçi sınıfı yerini sınıf dışına düşen yoksullara/yapısal işsizlere bırakmıştır.
- "Bağımlı çalışanların" korunması ve güçlendirilmesi şeklindeki temel sosyal politika hedefi yerini "sosyal sermayenin" geliştirilmesine bırakmıştır.
- Toplumsal bütünleşmeyi hedefleyen politika yönelimi, yerini "piyasanın rekabet ve etkinlik" stratejisiyle uyuma bırakmıştır (Kahraman, 2010).

3.3. Beşeri Sermaye ve Yaşam Güvenliği

1980'lerin sonlarından beri, yapısal uyum reformlarının sosyal etkilerini azaltmaya yönelik sosyal koruma araçlarına odaklanan yeni bir politika söylemi kendini gösterdi. Son yıllarda, yoksulluk ve "kırılganlığı" önlemeyi hedef alan politika enstrümanı olarak nakit transferlere (şartlı ve şartsız) odaklanıldı. Örneğin, Şartlı Nakit Transferi programı, "kalkınmada sihirli bir değnek" gibi gösterildi. Şartlı Nakit Transferleri, "bireyler için sosyal düzene uyum sağlamalarına yönelik özendirici bir uygulama" olarak nitelendirilir. Şartlı Nakit Transferi programlarını destekleyerek bağış yapan ülkeler için bu politika seçimi, esasen, ülkelerin bütçe destek programları ile uyumlu, kaynak dağıtımının verimli ve piyasa temelli gelişimi destekleyen bir süreç olarak değerlendirilir (Adésínà, 2011: 455).

Sosyal hak ve yükümlülüklerden yavaş yavaş arınmaya başlayan devlet, 1980 sonrası, piyasa dostu düzenlemelere yakınlaşırken, aynı zamanda değişen dünya düzeni ile rekabete açık ekonomik sisteme entegre olur. Sosyal devletin çıkış noktası olan emek piyasası artık yerini yoksullara bırakır. Devlet ise, çalışanlar lehine piyasaya müdahale edemezken, piyasa devlete müdahale edebilir hale gelir. Uluslararası finans kuruluşları ise

yapısal uyum programları ile piyasa lehine devletin tekrar düzenler. Nitekim neoliberal politikalar, gelir dağılımı adaletsizliği, kayıt dışı istihdam oranları gibi konuları yok sayarak, sadece, çalışmayan ve temel ihtiyaçlara ulaşamayan kimseleri ele alır (Mütevellioglu, 2006: 23-45).

Oysaki temel ihtiyaçlar yaklaşımının amacı, belli kaynaklara ulaşamayan, bireyin tam gelişimi sağlamak üzere gereken fırsatlara ulaşması için kaynak transferidir. 20 yüzyılın son çeyreğinde gündem oluşturmaya başlayan yaklaşım Dünya Bankası tarafından desteklenmektedir. Esas olarak, yoksullara yapılan yardımların gerçek ihtiyaçlılara yönelik bir araştırma sonrası belirginleşmesi nedeniyle hayırseverlerin keyfi biçimde yardım dağıtmalarının da önüne geçilmektedir. Böylece, diğer alternatif yaklaşımlara göre, temel ihtiyaçlar yaklaşımı, daha kısa sürede ve mümkün olan en az miktarda kaynak sarf edilerek ihtiyaçların giderilmesini esas alır (Sarıpek, 2017: 43-65).

Düzenli çalışmayla ilişkilendirilmeyen ve sadece zaruri ihtiyaçların karşılanmasına yönelik bir sosyal yardım programı niteliği taşıyan bu yaklaşımın çalışma gücünün muhafazası, tam istihdam gibi sosyal devlet sorumluluk alanlarından tamamen farklıdır.

Dünya Bankası 1970'lerden sonra eğitim konusunu az gelişmiş ülkelerin yoksullukla mücadele ve kalkınma çabaları için vazgeçilmez olarak sunmaktadır. Yeni kalkınma anlayışı, nüfusu "beşeri kaynak", insana yapılan yatırımı ise "kapitalin en değerlisi" olarak görmektedir. Bu düşünce, azgelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkeler ile arasındaki kalkınma farkını kapatabilmenin yegâne yolu insana yatırımdan geçmekte olduğunu iddia eder. Böylelikle, azgelişmiş ülkelerde kalkınmanın en büyük engelinin fiziki sermaye yetersizliğinden çok, insan gücünün niteliksiz ve yetersiz olmasından kaynaklandığını ileri sürmektedir. Zira yeni ürünlerin üretimini sağlayan, teknolojik gelişmenin temelini oluşturan, araştırma-geliştirme sektörünün anahtarı olan beşeri sermayedir. Doğu Asya ekonomilerinin kalkınma yolundaki deneyimlerini inceleyen Lucas, ekonomik kalkınmanın anahtarının beşeri sermaye birikimi olduğu sonucuna ulaşır(Özdemir ve Beltekin, 2012: Yılmaz ve Danişoğlu, 2017).

Aynı zamanda, Dünya Bankası Dünya Kalkınma Raporu Çalışmanın Değişen Doğası'nda, teknoloji beraberinde yükselen ekonomik gelişmeden yararlanabilmenin en önemli şartının beşeri sermayeye yatırım yapmak olduğunu söylemektedir. İşgücü piyasasında üç tür becerinin önem kazandığını belirten Banka, karmaşık problem çözme gibi ileri düzey bilişsel beceriler, takım çalışması gibi sosyo-davranışsal beceriler ile öz yeterlilik ve muhakeme yürütme gibi uyarlanabilirliği öngören beceriler. Banka'ya göre bu becerileri geliştirmek ancak güçlü insan sermayesi kuruluşları ve ömür boyu öğrenme ile mümkündür. Banka, sağlık ve eğitim yatırımları ile geleceğin çalışanın verimliliği arasında bir bağ olduğunu ifade eder. Böylece, Banka'nın yeni beşeri sermaye endeksinde yüzde 25'ten yüzde 75'e tırmanma, 50 yıl boyunca yüzde 1.4'lik ek bir ekonomik büyümeyi ifade eder (World Bank World Development Report, 2019: 4-5).

Dünya Bankası başta olmak üzere tüm uluslararası kuruluşlar, yeni kalkınma kurumlarının da etkisiyle, kamu harcamaları içinde “beşeri sermaye”ye yönelik harcamalarla, diğer harcamaları ayırmaya başladılar. Sadece sağlık ve eğitimin değil, aynı zamanda konut, şehircilik ve kültürün de beşeri sermaye içinde değerlendirildiği bu yeni yaklaşım, devletin daraltılmasını değil, varlık biçiminin değiştirilmesini önermektedir (Özaydın, 2008: 163-180). Beşeri sermaye pek çok kaynakta farklı farklı tanımlanmakla birlikte, bireylerin sahip olduğu, bilgi, beceri, tecrübe, dinamizm ve eğitim kazanımları ile tüm çalışma hayatları boyunca elde ettikleri maddi kazanımları içermektedir. Bireyin sahip olduğu bilgi ve becerilerin en önemli kaynağının eğitim olduğu varsayıldığından beşeri sermaye genellikle eğitim göstergeleri ile temsil edilmektedir. Günümüzde, temel üretim faktörü olan emeğin yerine geçen beşeri sermaye, bilgi üretiminin ve teknolojinin günden güne değiştiği toplumumuzda önemini artırmaktadır (Eser ve Gökmen, 2009: 42).

Bununla beraber, beşeri sermaye yatırımları kısa dönemde bir tüketim harcamasıdır. Hem yatırım hem de tüketim malı olan eğitimin bireyin bilgi ve becerilerini artırmaya yönelik beşeri sermayeyi oluşturmak üzere satın alınması, kısa dönemde bireye getiri sağlamadığı için tüketim niteliğine sahiptir. Beşeri sermaye yatırımları 10-20 yıllık bir süreyi kapsayan uzun dönemde makroekonomik sürece katkıda bulunan bir üretim faktörüdür. (Meinagh, 2011).

Yılda yaklaşık üç milyar dolar yeni kredi taahhüdü ile Dünya Bankası, uluslararası eğitim alanında en büyük kalkınma kredisi veren kuruluştur. Ancak Dünya Bankası, dünyadaki en büyük kalkınma kredisi işvereni olmasına rağmen, pek çok eleştirinin merkezindedir. Bazıları kredi sözleşmelerinin çok bağlayıcı ve kısıtlayıcı olduğunu iddia etmektedir. Dünya Bankası'nın politika reformları, devletin rolüyle ilgili dar, neo-liberal varsayımlara dayanmaktadır. Böylece, yerel politika yapıcılar, Bankanın gündemlerinin pasif alıcıları haline gelmektedirler. Dünya Bankası'ndan kredi almak için, ülkeler zengin ve yoksul arasında eşitsizliği ve bölünmeyi daha da kötüleştiren özel eğitim kurumları ile eğitim ücretlerinin oranlarını artırmayı kabul ederler (Heyneman, 2003: 315). Böylelikle Wendy Brown (2018) ifade ettiği üzere, geline noktada aşırı rekabet nedeniyle, yeteneklerini artırmak üzere yaşamı boyunca kendisine yatırım yapan bireyler ile eğitim ve istihdam olanaklarına ulaşamayan bireyler arasında fırsat eşitsizliği artıkça, demokrasi kavramının da içi boşalmaktadır. İnsanlar bu acımasız koşuşturmanın içinde kendini güvensiz hissederken, yaşamı güvence altına almaya yönelik “güvenli özgürlük” politikaları kent politikaları ile sosyal politikanın içinde yer bulmakta ve yeni bir değişime neden olmaktadır (Boutellier, 2001).

Graetz and Michaels (2018) endüstriyel robotlarının ekonomik hayata katkılarını analiz ettikleri “robots at work” isimli makaleleri: artan robot kullanımının, işgücü verimliliğinin artmasına yaklaşık yüzde 0,6

oranında katkı sağladığını, aynı zamanda toplam faktör verimliliğini arttırdığını ve çıktı fiyatını düşürdüğünü ifade ediyor.

Graetz ve Michaels'ın yaptıkları analizler sonrası elde ettikleri bulgular endüstriyel robotlar düşük vasıflı işçilerin istihdam payını düşürmelerine rağmen, toplam istihdamı çok büyük ölçüde azaltmadığı yönündedir (Graetz and Michaels, 2015: 753). Acemoğlu ve Restrepo (2018) göre, eğitim, halk sağlığı ve mimari üzerine yapay zekâ uygulamaları pek çok iş fırsatı üretebilir. Eğitim alanındaki yapay zekâ uygulamaları, daha bireyselleşmiş, isteğe göre eğitim programının uygulanması ile bu süreçte, eğitim alanların, bireyselleştirilmiş eğitim programlarını izlemesi, tasarlaması ve uygulaması için daha fazla iş alanı yaratılabilir. Dolayısıyla hızlı otomasyon, firmalara yeni emek yoğun işler yaratılması konusunda yeni teşvikler sağlayabilir. Tüm bunlar beşeri sermaye üzerinde yapılandırılmalarıdır.

Post-fordist üretiminin yaygınlaşması ile yaşanan istihdam sorunları ve artan yoksulluk ile eşitsizlik Dünya Bankası'nı harekete geçirir. 2000 yılından itibaren Banka, yoksulluk kavramını daha da genişleterek, kırılabilirlik, savunmasızlık, riske açık olma, söz hakkı olmama gibi hususları yoksulluk kavramına dâhil ederek yoksulluğu çok boyutlu şekilde ele almaktadır. Böylece, Banka bu yeni yoksulluk yaklaşımını üç temel kavram üzerine şekillendirir. Bunlar:

- Mal ve Varlıktan Yoksunluk: Birincisi, kişinin bir işe girebilmesi için gerekli olan temel yetenekler, eğitim beceri, deneyim ve iyi bir sağlık durumu (beşeri sermayenin niteliği) yoksunluğu. İkincisi ise, fiziksel varlıklardan yoksunluk; altyapı, ulaşım, yerleşim, gibi. Üçüncüsü ise, sosyal mal ve varlıklardan yoksunluk bu da, tüketim gücünün olmaması.

- Söz ve Güç Sahibi Olmama: Maddi olarak kendini yoksun hisseden kimselerin içerisinde bulunduğu çaresizlik, sosyal dışlanma.

- Kırılabilirlik: Sağlıktan, istihdamdan, barınmadan, insan hakları ihlaline kadar bütün alanlarda karşı karşıya kalınan riskler ve bu risklere dirençli olmama hali. Mal ve varlıktan yoksun olma, yoksulluğa yol açan ekonomik faktörler arasında ise de, güçsüzlük ve sesini duyuramama ile zayıflık ve korumasızlık (kırılabilirlik) ise yoksulluğa yol açan sosyolojik faktörler arasında yer alır (Bildirici, 2011).

Neoliberalizm ile değişen sosyal politika alanı, tam istihdam, çalışmanın iyileştirilmesi ve geliştirilmesi gibi klasik anlamının dışına çıkarak, yaşama güvenliği ve suçun kontrol altına alınmasına yönelik değişim göstermektedir. Ünlü Fransız yazar Michel Foucault, onsekizinci yüzyıldan buyana gelişim ve dönüşüm gösteren bu yeni yönetim biçimini "liberal yönetimsellik" olarak adlandırır. Ona göre, neoliberalizm, bireylerin özgürlüklerini genişletirken, bu özgürlük alanını sürekli kılmak için, ek güvenlik tedbirlerini devreye sokar. Zira güvenlik hem özgürlüklerin koruyucusudur, hem de iktidarın yaşam üzerindeki denetimini artıran en önemli faktördür. Ona göre, Neo-liberal yönetimsellik, bireyleri

özgürleştirirken, onları devamlı baskı ve kontrol altında tutarak bunu gerçekleştirmektedir.

Tam da bu noktada, Boutellier (2001), artan şiddet ve suç oranlarının yaşam güvenliğini tehdit etmeye başlaması ile güvenlik ve sosyal politika kavramlarının yan yana anılmaya başladığını söyler. Birilerini korumak üzere güvenlik politikaları artırılırken diğerleri içinse özgürlüklerin kısılması gerekmektedir. Kanımca, bir tarafta artan maddi güvencesizlik, göç, diğer tarafta vatandaşların maddi güvenliği koruyan ülkeler arasında sıkı güvenlik politikaları üretilirken, güvenli özgürlük ile bütün insanlık daha da kontrol altına alınacaktır. Geline nokta Türkiye’de yaşanan bir olay ve hukuki durum bizi aydınlatır niteliktedir.

Eski eşi tarafından tekrar eden psikolojik ve fiziksel saldırılara uğrayan öğretmen bir bayan okula giderken aynı güzergâhı kullanmak zorunda kaldığı eski eşi nedeniyle İzmir İl Milli Eğitim Müdürlüğü’ne görev yerinin değiştirilme için başvuruda bulunur. Ancak olumlu yanıt alamayan ve mahkeme tarafından tekrar eden koruma kararına rağmen okul yolunda bıçaklanan bayan öğretmen son çare olarak Anayasa Mahkemesine başvurur AYM, bayan öğretmenin maddi ve manevi varlığını koruma hakkının ihlal edildiğine” hükmederken yerel mahkemenin koruma tedbiri verdiği öğretmenin görev yerinin değiştirilmemesini ise doğru bulmadı ve 10 bin TL tazminata karar verdi (Armutçu, 2019).

Sonuç

Yaşama hakkı, en temel bir birincil haktır. Bireyin maddi ve manevi varlığının korunması için uluslararası hukuk yoluyla düzenlenen en önemli haktır. Aynı zamanda, sosyal güvenlik hakkı, klasik birincil haklar kapsamında yer alan yaşama hakkının kullanımına ve korunmasına imkân veren bir uygulamadır. Sosyal Devlet ise sosyal bütünleşmeyi, sosyal sorunlara müdahale ederek, çalışma gücünün muhafazası, tam istihdam ve yaşam güvenliği hususunda ürettiği sosyal politikalar ile sağlar. Ancak günümüzde sosyal devlet, deyim yerindeyse, bir kısır döngü, bir sil baştan dönemine girmiştir. Zira dünyada yüksek ekonomik büyüme rakamları istihdam düzeyine aynı oranda yansımamaktadır. Bilgisayarlaşma, yarı vasıflı işçilerin istihdamı üzerine kurulu Fordist imalat sanayi üretimi ile tüketim dengesini sağlayan bir ara uzlaşma Keynesyen Refah Devleti’ni olumsuz etkiledi. Sanayi sonrası üretim politikaları bilhassa imalat sanayi üretiminde başta ABD olmak üzere ciddi istihdam kayıplarına yol açarak, endüstriyel robotlar insanların işlerini elinden alıyor kaygısını tetiklemektedir. Artık dünya sanayi sonrası oluşturulan ve oluşturulacak olan işlerin dünya nüfusunu yeterli istihdam düzeyinde tutup tutmayacağını sorgulamaktadır.

Sosyal devletin sorumluluk alanı olan tam istihdam, çalışma gücünün muhafazası ve yaşama güvenliği politikaları, bilimin teknolojiyi, teknolojinin ise üretim sistemlerini etkilemesi sonucu bilgisayarlaşma ve otomasyon ile azalan yerel meslekler, daralan imalat sanayi istihdamı,

karşılaştırmalı üstünlüklerini yitiren ülkeler vb. nedenden ötürü, işlevini kaybetmektedir. Sosyal yaşamdaki gelişmeler ve değişimler sosyal ihtiyaçlarda değişime neden olmaktadır. Modern endüstri çağında, sosyal politikanın temel hedefleri arasında çalışma koşullarını insancillaştırmak ve geliştirmek ön plandayken, bugün ise suç kontrol etmek ve önlemek daha önemlidir. Artık, pek çok yerde, devletin sosyal entegrasyonu sağlama, işsizliği önleme istihdam yaratma, eşitsizliği giderme gibi görevleri geride kalmaktadır. Üretim alanından çekilen ve emek piyasalarına müdahalesi sınırlanan devletler, aynı zamanda kolektif hakların ciddi zarar görmesine neden olmaktadır. Artan hizmet sektörü ise sendikal örgütlenmeye müsait yapıda değildir. Dolayısıyla kolektif haklar günden güne zayıflamaktadır. Daha az devlet, daha fazla piyasa yaklaşımı ise, bireyi toplumun önüne taşımaktadır. Kolektif haklardan ziyade bireysel hakların ön plana çıktığı dönemde, tüketici hakları diğer haklara göre daha ilerdedir. Sanayi çağının gereği olan sosyal müdahaleler devleti, sanayi sonrası çağda geçerliliğini kaybetmektedir, zira günümüzde, temel hedeflerinden biri ekonomik büyüme olan devletin, tek temel sosyal politikası “ekonomik büyüme” üzerinedir. Böylece, sosyal devletin temel değerlerinden yaşayabilme güvenliği de değişime uğramaktadır. Zira sanayi toplumunda, yaşayabilme güvenliğinin ön şartı iş sahibi ve beraberinde bir gelir sahibi olmaktır. Nitekim bir sosyal hak olan çalışma hakkı, çalışma yaşında, gücünde ve isteğinde olan herkesin bir işe sahip olabilmesidir. Günümüzde ise neoliberal politikalar beraberinde sosyal alana müdahale edemeyen ve serbest piyasa koşullarını destekleyen devlet anlayışı çalışma hakkını temin edememektedir. Böylece bu çağda, yaşayabilme güvenliği ile anlaşılan, bir işe sahip olsun olmasın aç kalmayacak kadar bir temel gelire sahip olabilmek ile maddi-manevi varlığını sürdürmek ve şiddet ve suçtan korunabilmektir. Bireyin maddi ve manevi varlığını sürdürebilmesi noktasında yükselen yaşam güvenliği politikaları, devlet müdahalesinden çok hukuksal alana yönelik bir bireysel hak uygulaması görünümündedir.

Bilindiği üzere, Dünya Bankası, özel mülkiyeti ve serbest ticareti savunan kapitalist sistemin önemli öncülerindedir. Bu nedenle temel ihtiyaçlar yaklaşımı çerçevesinde sosyal politikaları geliştiren Banka, şartlı ve şartsız nakit transferleri, doğrudan gelir desteği, mikro kredi gibi kırılğan kesimlerin yaratacağı ekonomik ve sosyal riskleri hafifletme üzerinden politika üretir. Bir taraftan eğitim alanında verdiği kredilerle eğitimin özel mülkiyet temelinde gerçekleşmesi ve ücretlerin artmasını teşvik ederken diğer taraftan beşeri sermayenin niteliğinin artırılmasının ise ekonomik sürdürülebilirlik için elzem olduğunu her fırsatta dile getirir. Nitelikli eğitim ve öğretimin, üretim verimliliğini doğrudan artırdığı ve ekonomik büyüme açısından olumlu bir etki yarattığını Dünya Kalkınma Raporları dâhil birçok çalışmasında belirtir.

Buradaki kısır döngü Wendy Brown’un kitabında açıkça dile getirilmiştir. Bunlardan ilki, hangi türden olursa olsun kamu mallarından bahsetmenin yâda güvence altına almanın gittikçe güçleşmesidir. Bu noktada

Wendy Brown, eğitimin bir kamusal mal olmaktan çıkıp piyasa üzerinden sunumunun çeşitli sakıncaları olduğunu belirtmektedir. Öncelikle, bilgi, düşünce ve öğretimin neredeyse sermaye gelişimine katkıda buldukları ölçüde değer görüp, talep edilmesidir. İkincisi ise, ulusal değerler, yurttaşlık bilinci, ortak kültür gibi öğeler arka plana atılırken, her türlü teknolojik yeniliğe ayak uydurulabilen uzman işgücü (teknik donanımlı) korunması ön plandadır. Bu da, günümüzde, sendikaların bile, ücret sendikacılığının ötesinde, işsizlere yönelik mekrek-içi eğitim (uzmanlaşma) programları yürütmelerine neden olmaktadır.

Kaynakça

- Acemoglu, Daron and David Autor (2011). “Skills, Tasks and Technologies: Implications for Employment and Earnings”. In: *Handbook of Labor Economics* 4, pp. 1043–1171.
- Aydın, S.(2016). Üretim İçin Yeni Bir İzlek: Sanayi 4.0.” *Journal of Life Economics*. 3(2). ss. 19-30.
- Adésinà, Jimi. (2011). “Beyond the Social Protection Paradigm: Social Policy in Africa's Development”. *Canadian Journal of Development Studies*. 32(4). pp. 454-470.
- Allen, Rober.C. (2006). *Explaining The British Industrial Revolution From The Perspective of Global Wage and Price History*. UK: Oxford University Press.
- Alp, Salih (2009). “Refah Devletinin Gelişimi ve Bir Liberal Alternatif Olarak Üçüncü Sektör”. *Maliye Dergisi*. 1(156). ss. 265-279.
- Atik, Hakan (2005). *Finansal Krizlerin Gölgesinde Yükselen Piyasa Ekonomileri*. Uzmanlık tezi, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Ankara.
- Armutçu, O. (2019), Hürriyet, Eylül 11, 2019, *Örnek Karar: Bıçaklanan Kadının Yerinin Değiştirilmemesine AYM'den Tazminat: Tayin Et, Kuru*. Erişim: Ekim, 12, 2019, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/ornek-karar-bicaklanan-kadinin-yerinin-degistirilmemesine-aymden-tazminat-tayin-et-koru-41327371>
- Aydın, M.K. ve Çakmak, E.E. (2017). “Sosyal Devletin Temelleri”. *Bilgi* (34). ss. 1-19.
- Aydınlı, Halil İbrahim (2004). “Sosyo-Ekonomik Dönüşüm Süreci ve Sanayi Ötesi Yaklaşımlar”. *Kamu İş*.7(4). ss. 1-20.
- Bahçe, Serdal (2011). “Kapitalist Kriz ve Sosyalist Mücadele: Çöküş Teleolojisinin Çöküşü” *Mülkiye Dergisi*. 35(271). ss. 175-206.

- Başer, N.E. (2011). *I.Sanayi Devriminde Teknolojik Gelişmenin Rolü*. Dokuz Eylül Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi. İzmir.
- Baştürk, E. (2012). “Michel Foucault’da Liberalizm Eleştirisi: İktidar, Yönetimsellik ve Güvenlik”. *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*. (14). ss. 65-78.
- Bauman, Zygmunt (1999). *Çalışma, Tüketicilik ve Yeni Yoksullar*. (Çev: Ümit Öktem). İstanbul: Gündüz Basım.
- Bekcan, Umut (2013). “Devrimden Sonra: Bolşeviklerin Zorunlu Dış Politikası 1917-1925”. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 68(4). ss. 73-102.
- Bildirici, Zeki (2011). *Avrupa Birliği’nde Yoksullukla Mücadele ve Türkiye’nin Uyum Sürecindeki Yeni Uygulamalar*. Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Boutellier, H. (2001). “The Convergence of Social Policy and Criminal Justice”, *Eur. J. on Crim. Policy and Res.*9(4). pp.361-380.
- Boztepe, Veli (2015). *Bir Sosyal Dışlanma Biçimi Olarak Yoksulluğun Türkiye’deki Televizyon Haberlerine Yansımaları*. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Brown, Wendy (2018). *Halkın Çözülüşü, Neoliberalizmin Sinsi Devrimi*. (Çev. Barış Engin Aksoy). İstanbul: Metis Yayınları.
- Buğra, Ayşe ve Keyder, Ç. (2018). *Sosyal Politika Yazıları*. İstanbul: İletişim yayınları.
- Clifton, Jim (2011) *The Coming Job War*, New York, Gallup Press.
- Demir, Gülten (2011). “Post Neoliberalizm? Kriz ve Sonrası Üzerine”. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*. (1). ss. 1-20.
- Eraslan C. ve Bayraktar Y. (2013). “Küresel Kriz, Sosyal Piyasa Ekonomisine Geçiş İçin Bir Fırsat Olabilir Mi?”. *Cumhuriyet Üniv. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 14(2). ss. 161-185.
- Erdal, Süleyman (2012). *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti Uygulamaları Açısından İşveç Modelinin Değerlendirilmesi*. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.
- Ergun, A.D. ve Songül Sallan Gül (2009). “Küreselleşme, Ulus Ötesi Aktörler ve Türkiye’de Sağlık Hizmetlerinin Piyasalaştırılması”. *VII. Kamu Yönetimi Forumu*. ss. 196-214.

- Erkişi, Kemal (2017). “Uluslararası Politik İktisat Perspektifinde İktisadi Milliyetçiliğin Kavramsal Analizi”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 54(10). ss. 827-837.
- Eser, K. ve Gökmen, Ç. E. (2009). Beşeri Sermayenin Ekonomik Gelişme Üzerindeki Etkileri: Dünya Deneyimi ve Türkiye Üzerine Gözlemler. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*. 1(2). ss. 41-56.
- Ersöz, Halis Yunus (2003). “Doğuşundan Günümüze Sosyal Politika Anlayışı ve Sosyal Politika Kurumlarının Değişen Rolü”. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. 53(2). ss. 119-144.
- Frank, M.R. *et al.* (2019). “Toward Understanding the Impact of Artificial Intelligence On Labor”. *Proc. Natl. Acad. Sci. U. S. A.* 116 (14) pp. 6531-6539.
- Frey, C.B. and Osborne, M.A. (2017). “The Future Of Employment: How Susceptible Are Jobs To Computerisation?”. *Tecnological Forecasting and Social Change*. 114. pp.254-280.
- Gorz, Andre (1999). *Reclaiming Work. (Transl. Chris Turner)*. Cambridge: Polity Press.
- Gorz, Andre (2001). *Yaşadığımız Sefalet. (Çev. Nilgül Tatal)*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gökbunar, Ramazan, Birol Kovancılar (1998). “Sosyal Refah Devleti ve Değişim”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 3 (3). ss. 10-25.
- Gökten, Y.S.(2018) “Proleteriyadan Prekaryaya: Yeni Bir Küresel Sınıf”, *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*,16(62), 28-45
- Graetz, Georg and Michaels, G. (2015) “Robots at Work”. *CEP Discussion Paper No 1335*.
- Güler, Mehmet Atilla (2017). “Sosyal Politikanın Sınıf Sorunu ve Sosyal Devlet Modelleri”. *Emek Araştırma Dergisi (GEAD)*. 8(12). ss. 87-106.
- Gülmez, Mesut (2009). “İnsan Hakları Olarak Sosyal Haklar ve Haksızlıklar”. *I.Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
- Häusermann, S.(2011). “Post-Industrial Social Policy Reforms in Continental Europe: What Role for Social Partners?”. Contribution prepared for presentation at the *18th Conference of Europeanists*. Barcelona, Spain, June 20-22, 2011. pp.1-30.

- Heyneman, S.P. (2003). “The History and Problems in the Making of Education Policy at the World Bank 1960–2000”. *International Journal of Educational Development*. (23). ss. 315–337.
- Heywood, Andrew (2013). *Siyasi İdeolojiler*. (Çev. A. K. Bayram vd). Ankara: Liberte Yayınları.
- Hirschman, Albert (1977). *The Passions and the Interest. Political Arrangements for Capitalism before Its Triumph*. Princeton: Princeton University Press.
- Huber, E.R.(1970). Modern Endüstri Toplumunda Hukuk Devleti ve Sosyal Devlet. (Çev.Tuğrul Ansay). Ankara Üniv. Hukuk Fakültesi Dergisi. 3(27). ss. 27-51.
- Huber, E. and Stephens, J. D. (1999). “Welfare State And Production Regimes in The Era Of Retrenchment”. *Occasional Papers, Institute for Advanced Studies*, Princeton, NJ.
- İzgi, B.B. ve Özpolat, A. (2008). “Küreselleşen Devletin Değişen Rolü ve Sanayileşme Üzerine Tartışmalar”. *Journal of Social Science*. 7(2). ss.229-240.
- Kahraman, Fatih Çalışan (2010). “Yoksulların Haklar İronisi: Metalaştırılmış Çalışanlar.” (Ed.) Mesut Gülmez. *Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu II*. İstanbul: Petrol İş Yayıncılık. İstanbul: Can matbaacılık. ss.153-170.
- Kantarcı, Şenol (2012). “Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı Koalisyonlar Dönemi mi?”. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. 8(16). ss. 47-85.
- Kaya, Kamil (2017). “Yirminci Yüzyıla Girerken İdeoloji ve Sosyoloji”. *Journal of Economy Culture and Society*. (26). ss. 165-178.
- Kaymakçı, Oğuz (2007). *Küreselleşme ve Ulus Devlet*. Ankara: Ekin Kitapevi.
- Koray, Meryem (2005). “Görölmek İstenmeyen Gerçek: Sosyal Refah Politaları ve Demokrasi İlişkisi”. *Çalışma ve Toplum*. (2). ss.27-60.
- Korinek, Anton (January 2019). “Labor in the Age of Automation and Artificial Intelligence. Economists For Inclusive Prosperity”. *Research Brief*. pp. 1-9.

- Lindbeck, A. (1996). “Full Employment and The Welfare State”. *Frank E. Seidman Award Lecture. Working Paper*,No.469. pp. 1-24.
- Meinagh, S.R. (2011). *Beşeri Sermayenin Unsurlarından Eğitimin Ekonomik Kalkınma Üzerindeki Etkileri (1980-2008 Dönemine İlişkin İran Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Michan, S.Lambert and Deepak Nayar (Producer), B. Levy and J. D. Hall (scriptwriter), R. Luketic (Director), “ The Paranoia” Sci-fi, Action film, USA, Gaumont Film. 2013.
- Miller, B. and Atkinson, R.D. (2013). “Are Robots Taking Our Jobs, or Making Them?”. *ITIF, 2013*. [Online]. Available Date: 15.08.2019. <https://itif.org/publications/2013/09/09/are-robots-taking-our-jobs-or-making-them>.
- Mohan, Dinesh (2003). “People’s Right to Safety”. *Harward University Press. Roundtable Discussion*. 6(2). pp.161-167.
- Mütevellioğlu, Nergis (2006). “Sosyal Devlet Bireysel Özgürlükleri Sınırladı Mı?”. *Amme İdaresi Dergisi*. 39(3). ss. 23-45.
- Oğuz, Mustafa C.(2017). “ABD’de Progressivisim Hareketi ve Woodrow Wilson’ın Kurucu Babalara İtirazı”. *Amme İdaresi Dergisi*. 50(1). ss. 1-25.
- Özaydın, Mehmet Merve (2008). “Küresel Etkilerle Şekillenen Sosyal Politika Anlayışı Ekseninde Sosyal Politikaların Geleceğini Tartışmak”. *Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 10(1). ss. 163-180.
- Özdemir, B. Ş.ve Beltekin, N.(2012). “Türk Eğitim Sisteminin Dönüşümünde Uluslararası Aktörler: IMF ve Dünya Bankası Örnekleri”. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. IX (I). ss. 33-55.
- Öztürk, Nazım (2006). “Ekonomide Devletin Değişen Rolü.” *Amme İdaresi Dergisi*. 39(1). ss. 17-38.
- Sariipek, D. Başar, (2017), “İhtiyaç” Kavramı Ekseninde Sosyal Koruma: Temel İhtiyaçlar Yaklaşımı”. *İnsan & İnsan*.4(12). ss. 43-65.
- Saklı, A.R. (2007). “Kapitalist Gelişim Sürecinde Fordizm ve Post – Fordizm”. Erişim Tarihi: 20.07.2019. <http://www.sakli.info/Fordizm.pdf>.

- Sayın, Ali Kemal (2004). “Emek Piyasalarını Düzenleyen Uluslararası Normlar”. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*. ss. 53-96.
- Sencer, Muzaffer (1990). “İnsan Hakları Açısından İngiliz Devrimi.” *Amme İdaresi Dergisi*. 23(2). ss. 3-21.
- Sengenberger, Werner (ty). “Uluslararası Çalışma Örgütü Amaçları, İşlevleri ve Politik Etkileri”. Erişim Tarihi: 12.07.2019. <https://library.fes.de/pdf-files/tez/10695.pdf>.
- Sennett, R. (1995). “Something in The City: The Spectre of Uselessness and the Search For a Place in The World”. *Times Literary Supplement*.
- Sönmez, Sinan (2016). “Bretton Woods, Fordizm ve Hegemonya” . *Hacettepe Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*. 34(1). ss. 43-62.
- Sunal, O. (2011). “Sosyal Politika: Sosyal Adalet Açısından Kurumsal Bir Değerlendirme” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 66(3). ss. 283-305.
- Şanlı, Yeliz (2004). *Küreselleşme Sürecinde İnsan Hakları: Sığınma Hakkı*. Yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Kamu Hukuku Bölümü, Ankara.
- Şimşek, Osman (2016). “Tevhidi Düşünce Açısından Batı (Sanayi) Medeniyeti Çöküşüne Yönelik Ontolojik Analiz”. *Akademik Hassasiyetler Dergisi*. 3(5). ss. 57-85.
- Talas, Cahit (1983). *Sosyal Ekonomi*. İstanbul: Sevinç Matbaası.
- Tanzi, Vito (2004). *Ulus Devletin Sonu Mu Geliyor. (Çev: Hakan Ay)*. Dokuz Eylül Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 6(1). ss. 50-64.
- Tarhan, N. (31.09.2019). “Yapay Zekâ Sayesinde Daha Az Çalışacağız”, *Sözcü Gazetesi*, Ekonomi Sayfası.
- Tartanoğlu, Şafak (2007). *1980 Sonrası Türk Sendikacılığı ve Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniv. SBE. Ankara.
- Taymaz, Erol (1993). “Kriz ve teknoloji” *Toplum ve Bilim*, 56(61), 5-41.
- Tayşir, Nurgül Keleş (2018). “Türkiye’de Fordist Üretim Krizinin Ortam Koşulları Bağlamında İncelenmesi”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 16(32), 47-69.

- Topkaya, Özgür (2016). “Sosyal Politika Bağlamında Dünyada Sağlık Politikaların Tarihsel Gelişimi.” *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 21(2). ss. 707-722
- Torun, İshak (2002). “Kapitalizmin Zorunlu Şartı ‘Protestan ahlâk’.” *Çukurova Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(2), 89-98.
- Tuştaş, P. (2015). *Klasik Politik İktisattan Marjinalizme Ücret Düşüncesinin Dönüşümü*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi. SBE. Ankara.
- Türkoğlu, İrfan (2013). “Sosyal Devlet Bağlamında Türkiye’de Sosyal Yardım ve Sosyal Güvenlik”. *Akademik İncelemeler Dergisi*. 8 (3). ss. 276-305.
- Uslu, Ateş (2014). “Avrupa’da Erken Dönem Sosyalist Teori ve İşçi Hareketleri (1830-1840)” *Akademik İncelemeler Dergisi*. 9(1). ss. 1-24.
- Uyanık, Yücel (2008). “Neoliberal Küreselleşme Sürecinde İşgücü Piyasaları”. *Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 10(2). ss. 209-224.
- World Bank, (2019). “The Changing Nature of Work”, *World Development Report 2019*, Erişim: Kasım 22, 2019, <http://documents.worldbank.org/curated/en/816281518818814423/2019-WDR-Report.pdf>
- Yeldan, E. ve Deniz Yıldırım (2014). “Türkiye’de Devlet, Demokrasi ve Toplumda Vasatlıkla Yüzleşme ve Bundan Çıkış Yolları”. *İstanbul Sanayi Odası 12.Sanayi Kongresi için Hazırlanmış olan Çalıştay Raporu*. ss. 1-36.
- Yılmaz, Z. ve Danişoğlu, F. (2017). “Ekonomik Kalkınmada Beşerî Sermayenin Rolü ve Türkiye’de Beşerî Kalkınmanın Görünümü Olarak İnsani Gelişim Endeksi”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 1 (51). ss. 117-147.
- Yücesoy, Y.(2009). Sosyal Devletten Yeni Liberal Devlete Çalışanların Sosyal Hakları ve Devletin İşlevlerinde Değişim. Erişim: Eylül 10, 2019,<http://www.sosyalhaklar.net/2009/bildiri/yucesoy.pdf>
- Yüksel, Hasan (2014). “Küreselleşme Sürecinin Sosyal Politika Dinamikleri Üzerinde Neden Olduğu Değişimin Analizi”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 1(19). ss. 127-151.

Extended Abstract

In this article, I try to draw on new social politics field on the safety to live in the developing countries to explore the changing role of labor in a context of the impact of technological advances on labor force. Before Social State and social policy, the effects of unemployment were seriously severe because there were a few social services to help people who had lost their jobs and there was not any unemployment insurance or social security system. The concept of the 'social policy' in the classical means refers to development of social protection and social security by the emphasis on its not accumulation of working power.

Before the Industrial Revolution, most people lived in small, rural communities and their lives revolved around farming or craft workshop. The famous inventions which were the spinning jenny, the steam engine, coke smelting etc. which provided those West Countries (especially United Kingdom) with mass prosperity for economic growth. Nevertheless, the development of labor and labor rights becomes evident with Fordist Production System. The first thing come to mind regarding Fordism was that mass production of standardized goods on a moving assembly line combined with mass consumption which produced sustained economic growth. During the Second World War, the United States achieved great economic development using the Fordist Manufacturing System. After Second World War, the Fordist Production System provided the Keynesian Welfare State with full employment policies. Welfare state arrangements and full employment policies are complementary to some extent, as we know.

The 1950s and 1960s were years of growing prosperity and the rise of social rights by Keynesian Welfare State for the whole world but the crisis of Fordism and new technological advances decreased semiskilled labor force. Post-Fordism is the new era that emerged as a result of capitalism's attempt to regenerate itself by the crisis of Fordism in the 1970s. Perhaps the most important difference between Post-Fordism and Fordism is that while Fordism supports full employment policies, Post-Fordism supports flexible employment policies. In the Fordist Production system there is a semi-skilled worker, whereas in the Post-Fordist Production System there is a need for more specialized workers since the majority of unskilled and semi-skilled works can be done by industrial robots. This situation leads to serious employment losses in the manufacturing sector, especially in the USA. While unskilled employment diminishes in importance, new jobs are not enough to reduce unemployment. Thus, rapid technological advances, increasing ubiquitous computing, artificial intelligent system and furious competition causing the end of the Fordist System based on unskilled and semi-skilled labor force reduced the need for labor in post-industrial work relations.

The rapid development of information technologies doesn't seem to produce new and fundamental jobs on good level. By the way, Post-Fordism could not provide the combination between mass production and mass consumption as in Fordist Manufacturing System. For industrialized states, decision processes are increasingly becoming more dependent on artificial intelligent systems in that they control production lines, trains, systems of water distribution, and many other aspects of human life. For developing countries that cannot solve the unemployment problem, the problem is deeper. In order to obtain structural adjustment loans of international financial institutions, these states leave the labor alone in free market economy every day and reduce social rights. The neoliberal policies that began with the Washington Consensus in the 1980s shook the social state deeply, leading to the spread of social exclusion and poverty, the dissolution of the "middle class" and the destabilization of social justice. Now, knowledge is the most important production factor. On the other hand, human has become an element that constantly invests in his own education by enhancing skills in order to cope with furious competition. Thus, the role of the Social State in the maintenance of the working power with full employment and safety of life has changed. As we know, the World Bank is the most important and biggest employer to lend money, however, it has acted, over the past decade, as a global policy advisor for national governments. Today, the World Bank has become global actor of social policy in low income and developing countries. The World Bank supports the fundamental needs theory instead of social rights. Increasing the qualifications of the human capital, the Bank has been recently emphasized as an important policy reflection. Currently, human capital is mentioned as one of the strongest predictors of economic development. This type of human capital should involve high skilled, modified and dynamic work force in a simple multi-sector model of industrialization that differentiates between traditional and modern manufacturing. Increased unemployment and diminishing social security made it necessary for human to invest on his own education and skills. On the other hand, safety has become an emerging social problem in the last decades. While increasing violence and crime brought security into the field of social policy, a new understanding emerged from social right to security freedom of life.

Together with diminishing the employed human rate, the furious competition on possessing a job can cause human beings go crazy. Increasing number of unemployed people in developing countries provided the rise of crime and violence rate. Unemployment and economic insecurity make people helpless. On the other hand, it seems impossible to return to social policies in the classical sense. This is because post-industrial working relationships are based on flexible employment and innovation and demand a dynamic and highly skilled human capital that is constantly improving itself.

Before industrial revolution, the worker was the master of his craft and owns his product which he produced.

But, today, the power that stems from information-producing technology causes human beings autonomy at a low level.